Verkenning versterkte gebedsoproep

Eindrapportage

juni 2026, Utrecht

[Afbeeldingen op eerste twee pagina's vervangen met bijpassende foto's]

labyrinth onderzoek & advies

Deze verkenning werd uitgevoerd in opdracht van

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

© 2026 Labyrinth Onderzoek & Advies
Amerikalaan 203
3526 VD Utrecht

T: +31 (0)30 262 71 91
E: info@labyrinthonderzoek.nl
W: www.labyrinthonderzoek.nl

Alle rechten voorbehouden
Niets uit deze uitgave mag - door iemand anders dan de opdrachtgever - worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

Inhoudsopgave

Leeswijzer **4**

1 Aanleiding en doel van de verkenning **5**

2 Samenvatting van de bevindingen **7**

2.1. Aanwezigheid van religieuze geluidsuitingen 7

2.2. Regelgeving en beleid op lokaal niveau 7

2.3. Uitvoering, toezicht en handhaving 8

2.4. Ervaringen en spanningen 9

2.5. De rol van communicatie en relaties 9

2.6. Europees vergelijkend perspectief 11

3 Overkoepelende duiding **12**

3.1. Een werkende praktijk 12

3.2. Spanning tussen juridische norm en maatschappelijke praktijk 13

3.3. Lokale context als bepalende factor 13

3.4. Positie van de versterkte gebedsoproep in het bredere juridische kader 13

4 Handelingsperspectieven **15**

4.1. Voor het Rijk (SZW en BZK) 15

4.2. Voor gemeenten 16

4.3. Voor moskeebesturen 16

5 Tot slot **18**

Bijlage I. Analyse 0-meting[1] **19**

Bijlage II. Gespreksverslag gemeente A **48**

Bijlage III. Gespreksverslag gemeente B **51**

Bijlage IV. Gespreksverslag gemeente C **54**

Bijlage V. Gespreksverslag gemeente D **58**

Bijlage VI. Gespreksverslag gemeente E **61**

Bijlage VII. Gespreksverslag expertsessie **64**

Bijlage VIII. Deskresearch **67**

Bijlage IX. Reactie koepelorganisatie **76**

Bijlage X. Vragenlijst voor moskeebesturen **78**

[1] Bijlage I is eerder openbaar gemaakt en met de Tweede Kamer gedeeld. De inhoud is ongewijzigd overgenomen. De verwijzing naar het regeerprogramma in bijlage I betreft het regeerprogramma van het kabinet-Schoof (2024), zoals dat gold ten tijde van de opdrachtverlening.

Leeswijzer

Dit rapport is de slotrapportage van de verkenning naar de praktijk rondom versterkte gebedsoproepen in Nederland. De verkenning is uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) door Labyrinth Onderzoek & Advies, en beslaat de periode april 2025 tot juni 2026.

De rapportage is als volgt opgebouwd:

- Hoofdstuk 1 beschrijft de aanleiding en het doel van de verkenning.
- Hoofdstuk 2 geeft een samenvatting van de bevindingen uit de verschillende onderdelen.
- Hoofdstuk 3 biedt een overkoepelende duiding van deze bevindingen.
- Hoofdstuk 4 schetst een aantal handelingsperspectieven voor verschillende partijen.
- De bijlagen bevatten de afzonderlijke deelproducten: het analyserapport van de 0-meting, de gespreksverslagen, de verslagen van de expertsessies en de deskresearch naar Europese wet- en regelgeving.

De term 'verkenning' is in dit rapport bewust gekozen. Het traject was erop gericht om op zorgvuldige wijze een feitelijk beeld op te bouwen van de bestaande praktijk, zonder vooruit te lopen op beleidsmatige conclusies. De bevindingen bieden een kennisbasis, geen eindoordeel. De aanleiding voor de verkenning lag specifiek bij de versterkte gebedsoproep. De 0-meting en een deel van de analyses zijn echter bewust breder opgezet en betrekken ook andere religieuze geluidsuitingen, zoals klokgelui van kerken. Dit maakt vergelijking mogelijk en sluit aan bij het religieneutrale juridische kader dat op alle religieuze geluidsuitingen van toepassing is.

Dankwoord

Deze verkenning was niet mogelijk geweest zonder de medewerking van velen. Wij danken de ambtenaren, bestuurders en bewonersvertegenwoordigers uit de vijf deelnemende gemeenten voor hun openhartigheid en tijd. Ook danken wij de experts die hebben deelgenomen aan de expertsessie, de vertegenwoordigers van de koepelorganisaties voor hun betrokkenheid en inbreng, en de 104 gemeenten die hebben deelgenomen aan de 0-meting. Ten slotte danken wij het projectteam van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid voor de prettige samenwerking gedurende het gehele traject.

1 Aanleiding en doel van de verkenning

Versterkte gebedsoproepen zijn onderdeel van de uitoefening van een grondwettelijk beschermd recht. Tegelijkertijd kunnen zij bij een deel van de bevolking gevoelens van ongemak of overlast oproepen. In het regeerprogramma van het kabinet-Schoof (2024)[2] is in de paragraaf over integratie en maatschappelijke samenhang aangekondigd dat het kabinet wil bezien of nadere regels nodig zijn voor versterkte oproepen tot gebed. Dit vormde de directe politieke aanleiding voor de opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) aan Labyrinth Onderzoek & Advies om een verkenning uit te voeren naar de praktijk rondom versterkte gebedsoproepen in Nederland.

Ten tijde van de opdrachtverlening bestond er onvoldoende systematisch inzicht in hoe vaak versterkte gebedsoproepen voorkomen, hoe gemeenten hiermee omgaan, welke vraagstukken zich in de praktijk voordoen, en hoe gemeenten, geloofsgemeenschappen en omwonenden met elkaar communiceren over dit onderwerp. Deze kennisbasis is noodzakelijk om op zorgvuldige wijze te kunnen beoordelen of en waar verduidelijking van de huidige praktijk wenselijk is, en hoe daarbij een evenwicht kan worden gevonden tussen de bescherming van godsdienstvrijheid en de belangen van omwonenden.

Om deze kennisbasis op te bouwen is een verkenningstraject opgezet dat uit meerdere onderdelen bestond:

- Een landelijke 0-meting onder alle 342 Nederlandse gemeenten (respons: 104 gemeenten, ca. 30%).[3]
- Verdiepende gesprekken in vijf geselecteerde gemeenten met gemeenteambtenaren, moskeebestuurders en vertegenwoordigers van omwonenden.
- Een expertsessie met hoogleraren, juristen, bestuurskundigen en antropologen met expertise op dit terrein.
- Gesprekken met koepelorganisaties van moskeeën, waaronder een presentatie aan twee landelijke koepels en een verzoek tot deelname aan de vragenlijst, bestemd voor verspreiding onder aangesloten moskeebesturen. Dit leverde drie ingevulde vragenlijsten op, alsmede een schriftelijke reactie van één koepelorganisatie op de verkenning (maart 2026, opgenomen als bijlage IX).
- Een terugkoppelingssessie met vertegenwoordigers van de betrokken gemeenten.
- Een deskresearch naar wet- en regelgeving in vergelijkbare Europese landen.
- Een slotbijeenkomst, waarbij de bevindingen gepresenteerd zijn en de laatste inzichten opgehaald.

Elk van deze onderdelen is afzonderlijk gedocumenteerd en opgenomen als bijlage bij deze slotrapportage. De hoofdstukken 2 en 3 bieden de overkoepelende samenvatting en duiding.

Methodologische verantwoording

De verkenning bestond uit de onderdelen zoals beschreven aan het begin van dit hoofdstuk. Een aanvullende vragenlijst onder twee landelijke koepelorganisaties leverde slechts drie ingevulde reacties op, te weinig voor

[2] https://open.overheid.nl/documenten/ronl-f525d4046079b0beabc6f897f79045ccf2246e08/pdf

[3] https://open.overheid.nl/documenten/3ad91565-dcf8-416c-98f0-eb9c18ef7b84/file

betekenisvolle analyse. De uitkomsten zijn dan ook buiten de bevindingen gehouden. Één koepelorganisatie stuurde een schriftelijke reactie op de verkenning (zie bijlage IX).

Selectie van gemeenten De vijf gemeenten voor de verdiepende gesprekken zijn geselecteerd in samenspraak met SZW, op basis van spreiding in omvang, regio en aard van de lokale situatie. Ze zijn niet representatief voor alle Nederlandse gemeenten, maar illustratief voor de diversiteit aan praktijken die in de 0-meting zichtbaar werd.

Respons 0-meting Van de 342 aangeschreven gemeenten hebben 104 de vragenlijst ingevuld (respons circa 30 procent). Niet-respons kan samenhangen met het ontbreken van relevante ervaringen, beperkte capaciteit of de gevoeligheid van het onderwerp. De resultaten geven een indicatief beeld van de praktijk onder responderende gemeenten en kunnen niet zonder meer worden gegeneraliseerd naar alle Nederlandse gemeenten.

Respons vragenlijst moskeebesturen De lage respons onder moskeebesturen (n=3) laat zich mede verklaren door de bredere context waarin de verkenning plaatsvond. Aan twee landelijke koepelorganisaties is gevraagd een vragenlijst te verspreiden onder hun aangesloten moskeebesturen. Één koepelorganisatie gaf in haar schriftelijke reactie expliciet aan vraagtekens te plaatsen bij de politieke aanleiding voor de verkenning en benadrukte dat constructieve samenwerking met de overheid wat haar betreft moet zijn gebaseerd op gelijkwaardigheid en wederzijds respect. Deze context is relevant voor de duiding van de beperkte deelname en is meegewogen in de interpretatie van de bevindingen.

Anonimisering Alle gemeenten, gesprekspartners en organisaties zijn in dit rapport geanonimiseerd. Casusbeschrijvingen zijn zo weergegeven dat herleidbaarheid naar individuele personen of organisaties zo veel mogelijk is voorkomen.

Reikwijdte van de bevindingen Bevindingen over koepelorganisaties zijn gebaseerd op wat lokale moskeebestuurders in de verdiepende gesprekken naar voren brachten, aangevuld met de schriftelijke reactie van één koepelorganisatie. Bevindingen over de ervaringen van omwonenden zijn voornamelijk indirect, via gemeenteambtenaren en moskeebestuurders. Waar mogelijk zijn ook bewonersvertegenwoordigers gesproken, zij het niet in alle vijf de gemeenten. Dit is een aandachtspunt bij de interpretatie van bevindingen over maatschappelijke beleving en spanningen in de wijk.

2 Samenvatting van de bevindingen

2.1. Aanwezigheid van religieuze geluidsuitingen

Uit de 0-meting blijkt dat religieuze geluidsuitingen in een aanzienlijk deel van de deelnemende gemeenten voorkomen: 71 van de 104 gemeenten geven aan dat dergelijke uitingen hoorbaar zijn in de openbare ruimte. In verreweg de meeste gevallen gaat het om kerkklokken. Structurele versterkte oproepen tot gebed vanuit moskeeën worden door 10 van de 104 gemeenten gemeld (zie bijlage I: Analyse 0-meting gemeenten).

Dit beeld is niet volledig representatief voor heel Nederland, omdat stedelijke gemeenten in de respons licht ondervertegenwoordigd zijn. Het geeft echter wel een indicatie: de versterkte gebedsoproep is een beperkt maar reëel fenomeen, dat voorkomt in een relatief klein aantal gemeenten. Tegelijkertijd laten de verdiepende gesprekken zien dat de beleving ervan sterk kan variëren per buurt, tijdstip en frequentie.

De vergelijking met andere religieuze geluidsuitingen, zoals klokgelui van kerken, keerde in meerdere gesprekken terug. Een moskeebestuurder verwoordde dit als volgt:

> **"Ik heb 20 jaar naast een kerk gewoond… maar het kwam nooit bij me op om een klacht in te dienen." (moskeebestuurder, gemeente B)**

Deze vergelijking is ook juridisch relevant: vergelijkbare uitingen vallen onder hetzelfde juridische kader, wat onderstreept dat regulering religieneutraal dient te zijn (zie bijlage III: Gespreksverslag gemeente B en bijlage VIII: Deskresearch wet- en regelgeving Europa).

2.2. Regelgeving en beleid op lokaal niveau

De meerderheid van de deelnemende gemeenten geeft aan niet te beschikken over specifieke regelgeving voor versterkte religieuze geluidsuitingen. Gemeenten werken overwegend binnen bestaande algemene kaders: de Algemene Plaatselijke Verordening (APV), de Wet openbare manifestaties (Wom) en de Omgevingswet (zie bijlage I: Analyse 0-meting gemeenten).

Uit de verdiepende gesprekken blijkt dat deze kaders in de praktijk houvast bieden, maar doorgaans als achtervang fungeren en niet als startpunt voor beleid. De aanpak van gemeenten is overwegend reactief en casusgericht. Een deelnemer aan de expertsessie stelde dat de juridische norm weliswaar duidelijk maakt wat is toegestaan, maar niet automatisch bepaalt hoe een gemeente in een concrete lokale situatie moet handelen (zie bijlage VII: Verslag expertsessie).

Een klein aantal gemeenten (8 van de 104) geeft aan vraagstukken te ervaren rond de toepassing van geluidsnormen, onduidelijkheid over lokale bevoegdheden na de invoering van de Omgevingswet, en de politieke gevoeligheid van het onderwerp. In gemeenten waar de situatie stabiel is en afspraken tussen gemeente en geloofsgemeenschap duidelijk zijn, blijven meldingen doorgaans beperkt.[4] Zoals een ambtenaar uit één van de gesproken gemeenten het verwoordde:

> **"De klachtenbox is doorgaans leeg." (ambtenaar, gemeente D)**

In één van de gesproken gemeenten deed zich een situatie voor waarbij de invoering van een versterkte gebedsoproep door een nieuw moskeebestuur, in afwijking van eerder gemaakte informele afspraken, leidde tot toenemende spanning. Die spanning hing samen met een combinatie van factoren: uiteenlopende verwachtingen, gebrekkige communicatie en wederzijds wantrouwen tussen omwonenden en het moskeebestuur, en de bredere maatschappelijke context. Achter de discussie over de gebedsoproep gingen daarmee bredere gevoelens van onvoldoende erkenning schuil. Een ambtenaar gaf aan dat de gemeente in dit soort situaties weliswaar een beleidslijn kan kiezen, maar dat concrete uitvoeringsinstrumenten ontbreken om die lijn ook handen en voeten te geven (zie bijlage IV: Gespreksverslag gemeente C):

> **"Als we kiezen voor een bepaalde beleidslijn, dan zou er een knelpunt kunnen ontstaan. Er ontbreekt een instrument om het handen en voeten te geven." (ambtenaar, gemeente C)**

In diezelfde gemeente zijn vervolgens de-escalerende stappen gezet, waaronder het verlagen van het geluidsniveau en verdere afstemming tussen betrokken partijen. Een koepelorganisatie - een landelijke of regionale overkoepelende organisatie waarbij lokale moskeeën zijn aangesloten en die ondersteuning biedt op het gebied van bestuur, beleid en communicatie - speelde daarbij een adviserende rol.

2.3. Uitvoering, toezicht en handhaving

Toezicht op versterkte religieuze geluidsuitingen vindt in de meeste gemeenten uitsluitend reactief plaats: naar aanleiding van meldingen of klachten. Structureel toezicht, zoals geluidsmetingen of periodieke controles, komt nauwelijks voor (2 van de 104 gemeenten) (zie bijlage I: Analyse 0-meting gemeenten).

In gemeenten waar een versterkte gebedsoproep plaatsvindt, zijn in het afgelopen jaar in de meeste gevallen meldingen ontvangen, vrijwel uitsluitend van omwonenden (zie ook §3.4 voor de juridische vergelijking met klokgelui). De afhandeling bestaat doorgaans uit uitleg over het juridisch kader, overleg met de betrokken moskee, en het maken van afspraken over geluidsniveau, tijdstip en frequentie. Waar nodig worden ook technische aanpassingen gedaan, zoals het bijstellen van de richting van luidsprekers of het begrenzen van de geluidsinstallatie. Een gemeenteambtenaar omschreef de inzet van formele instrumenten als volgt:

[4] De term 'meldingen' is in de 0-meting breed gedefinieerd. De exacte vraagstelling luidde: *"Heeft uw gemeente in het afgelopen jaar meldingen ontvangen (van moskeeën, bewoners of andere betrokkenen) over het gebruik van versterkte geluidsapparatuur bij religieuze uitingen?"* Het begrip omvat daarmee zowel klachten van omwonenden, signalen vanuit de moskee zelf, als meldingen via andere kanalen zoals politie of handhaving. Uit de resultaten blijkt dat meldingen in gemeenten met een versterkte gebedsoproep in de praktijk vrijwel uitsluitend afkomstig waren van inwoners (8 van de 9 gemeenten met meldingen).

“Geluidsmeting is laatste redmiddel, want het verbetert de verhouding niet.” (ambtenaar, gemeente A)

Formele handhaving wordt pas ingezet als overleg geen resultaat oplevert. In de praktijk blijkt dat zelden noodzakelijk (zie bijlage II: Gespreksverslag gemeente A).

2.4. Ervaringen en spanningen

In gemeenten met een structurele versterkte gebedsoproep hebben zich in de afgelopen drie jaar in 8 van de 10 gevallen discussies, dialogen of voorvallen voorgedaan. In gemeenten zonder structurele gebedsoproep is dit zelden het geval (zie bijlage I: Analyse 0-meting gemeenten).

Uit de verdiepende gesprekken en de expertsessie komt naar voren dat de beleving van de versterkte gebedsoproep sterk varieert per buurt, tijdstip, frequentie en context. Experts benadrukten dat de juridische toelaatbaarheid van een versterkte gebedsoproep en de ervaren overlast niet altijd samenvallen. Een geluidsanalyse kan aantonen dat het geluid binnen de normen blijft, terwijl de beleving in de buurt desondanks negatief blijft (zie bijlage VII: Verslag expertsessie). Dit onderstreept dat spanningen rondom de versterkte gebedsoproep niet uitsluitend een juridische of technische opgave zijn, maar ook een communicatieve en relationele dimensie kennen. De onderstaande casus uit één van de gesproken gemeenten laat zien hoe die dimensies in de praktijk kunnen samenkomen.

Wanneer context meer zegt dan geluidsnormen

De volgende casus illustreert hoe een combinatie van factoren - communicatie, vertrouwen en bredere context - de praktijk rondom een versterkte gebedsoproep kan bepalen. In één van de gesproken gemeenten ontstond spanning nadat een moskee startte met een versterkte gebedsoproep. Bij omwonenden leidde dit tot onrust — niet alleen over het geluid zelf, maar ook over het gevoel niet te zijn meegenomen in een verandering die direct invloed had op hun leefomgeving. Die onrust werd verder gevoed door een reeks incidenten, waaronder vernielingen bij de moskee en bij een bestuurder persoonlijk, die het onderlinge vertrouwen onder druk zetten. Het betrof onder meer fysieke beschadigingen aan het gebouw en eigendommen van een bestuurder.

De situatie in de wijk was daarmee complexer dan een kwestie van geluidsnormen alleen. Alle betrokken partijen - omwonenden, het huidige en het voormalige moskeebestuur - erkenden achteraf dat eerder en opener communiceren de situatie had kunnen voorkomen of verzachten.

Tegelijkertijd laat diezelfde casus zien dat de situatie zich verder heeft ontwikkeld. Het moskeebestuur heeft het onderwerp zelf aangekaart en concrete stappen gezet. Een ambtenaar beschreef dit als volgt:

"Toen we bij het huidige bestuur van de moskee waren, sneden zij zelf het onderwerp aan. Ze zeiden: we hebben geen ruzie met de buurt, want dat hoort niet bij ons geloof. En ze hadden al besloten een kleine box te kopen en briefjes bij de buurt te doen om dat te vertellen."

De luidsprekers waren bewust gericht op het aangrenzende bedrijventerrein, met de gedachte het geluid gelijkmatiger te verdelen — al bleek het geluid in de praktijk op sommige plekken harder aan te komen dan verwacht. In een daaropvolgend gesprek met de gemeente is bevestigd dat het geluidsniveau verder is aangepast (zie bijlage IV: Gespreksverslag gemeente C).

2.5. De rol van communicatie en relaties

Zowel uit de gemeentegesprekken als uit de expertsessie komt naar voren dat communicatie en de kwaliteit van relaties tussen betrokken partijen een bepalende rol spelen. Gemeenten die tijdig en transparant communiceren — zowel richting geloofsgemeenschappen als richting omwonenden — ervaren minder spanningen. Waar partijen elkaar kennen en vertrouwen, worden signalen sneller en constructiever opgepakt.

Dit patroon is zichtbaar in gemeenten waar de gebedsoproep van meet af aan in overleg met de gemeente is gestart. In die gevallen bleef het aantal meldingen over meerdere jaren zeer beperkt. Een moskeebestuurder uit één van die gemeenten verwoordde de werkwijze als volgt:

> **"Als er iets is, neem contact op. We lossen het direct op." (moskeebestuurder, gemeente A)**

Een bewonersvertegenwoordiger uit dezelfde gemeente bevestigde dat die laagdrempeligheid in de praktijk het verschil maakt:

> **"Direct contact helpt." (bewonersvertegenwoordiger, gemeente A)**

Tegelijkertijd is er een terugkerend aandachtspunt: onduidelijkheid over wie primair verantwoordelijk is voor de communicatie richting omwonenden. Is dat het moskeebestuur, de gemeente, of beiden? In de praktijk blijkt deze rolverdeling niet vanzelfsprekend. Een ambtenaar reflecteerde hierop als volgt:

> **“De communicatieverantwoordelijkheid is volledig bij de moskee gelaten. Achteraf denk ik dat wij als gemeente daar actiever in hadden kunnen zijn. Door alleen vragen te beantwoorden bereik je niet de mensen die zich niet melden. Dat is geen verwijt, maar een leermoment.” (ambtenaar, gemeente C)**

In de expertsessie werd als één van de scherpste terugkerende vraagstukken benoemd wie primair aan zet is richting omwonenden. Uit de ervaringen die experts inbrachten, komt naar voren dat gemeenten, moskeeën en bewoners daar niet altijd hetzelfde beeld bij hebben (zie bijlage VII: Verslag expertsessie).

Uit de gespreksverslagen komt naar voren dat deze onduidelijkheid ertoe kan leiden dat omwonenden zich onvoldoende geïnformeerd voelen, ook in situaties waar de gebedsoproep juridisch gezien volledig binnen de kaders valt (zie bijlagen II t/m VI: Gespreksverslagen gemeenten A t/m E).

De onderstaande casus illustreert hoe een structureel geïnvesteerde werkrelatie tussen gemeente en moskee in de praktijk kan functioneren.

Zonder relatie geen prestatie

In één van de gesproken gemeenten vindt de versterkte gebedsoproep al jaren wekelijks plaats, met slechts twee meldingen in de afgelopen twee jaar. Beide meldingen bleken het gevolg van bijzondere omstandigheden (wind die het geluid verder droeg dan gebruikelijk, en een eenmalige bedieningsfout) en waren snel opgelost.

De verklaring voor deze stabiele situatie ligt volgens betrokkenen niet in formele regelgeving, maar in de kwaliteit van de relatie tussen gemeente en moskee. De gemeente heeft een vaste relatiemanager die fungeert als vast aanspreekpunt. Er zijn korte lijnen, wederzijds vertrouwen en flexibiliteit aan beide kanten. Gemeente en moskee

maken ook gebruik van elkaars faciliteiten, bijvoorbeeld tijdens de coronaperiode en bij buurtactiviteiten in de wijk.

De moskee vervult een brede maatschappelijke rol: buurtbijeenkomsten, voedselhulp, sociale ondersteuning. Ze fungeert daarmee als brug tussen bewoners en gemeente, ook voor inwoners die minder makkelijk de weg vinden naar gemeentelijke instanties. Dit draagt bij aan wederzijds begrip en een laagdrempelig klimaat waarin signalen snel worden opgepakt voordat ze uitgroeien tot klachten.

Vanuit de gemeenschap bestaat de wens om de gebedsoproep vaker te laten klinken dan één keer per week. Zowel gemeente als moskee hebben hierover open het gesprek gevoerd en gezamenlijk besloten de huidige situatie te handhaven, omwille van de balans met de omgeving. Dat dit gesprek zonder spanningen verliep, illustreert de kracht van een langdurig opgebouwde werkrelatie. Zoals de gemeente het verwoordde:

"Zonder relatie geen prestatie."

2.6. Europees vergelijkend perspectief

Uit de deskresearch naar de situatie in vergelijkbare Europese landen (Duitsland, Verenigd Koninkrijk, Zweden, Denemarken, België, Frankrijk, Oostenrijk en Noorwegen) blijkt dat geen van deze landen beschikt over specifieke nationale wetgeving voor versterkte gebedsoproepen. In alle onderzochte landen worden dergelijke uitingen gereguleerd binnen algemene, religieneutrale kaders, zoals regels rond geluid, openbare orde en vergunningverlening. De concrete afweging vindt vrijwel altijd op lokaal niveau plaats (zie bijlage VIII: Deskresearch wet- en regelgeving Europa).

Dit beeld sluit aan bij het juridisch kader van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM), dat zowel de bescherming van de godsdienstvrijheid als de grondslag voor regulering biedt: beperkingen op religieuze uitingen zijn mogelijk, mits voorzien bij wet, gericht op een legitiem doel, proportioneel, en op zodanige wijze vormgegeven dat het recht zijn functie behoudt.[5] Staten beschikken daarbij over een zekere beoordelingsruimte om deze afweging vorm te geven naar gelang de nationale context, wat mede verklaart waarom er in Europa geen uniform model bestaat.

Ook in de Nederlandse context heeft de Afdeling advisering van de Raad van State zich in 2025 over dit vraagstuk uitgesproken. De Afdeling beoordeelde een wetsvoorstel dat versterkte gebedsoproepen volledig zou verbieden, en concludeerde dat een dergelijk algemeen verbod niet is toegestaan: het zou de vrijheid van godsdienst te vergaand beperken en in de praktijk vrijwel uitsluitend moslims treffen. Dat is volgens de Afdeling onevenredig en discriminerend. Regulering op lokaal niveau blijft wel mogelijk - gemeenten kunnen bijvoorbeeld regels stellen over hoe luid, hoe vaak en op welk tijdstip een gebedsoproep mag plaatsvinden - mits die regels voor alle religies op gelijke wijze gelden.[6] Vergelijkbare uitingen zoals klokgelui van kerken vallen onder datzelfde gemeentelijke kader, al is de juridische basis iets anders: klokgelui heeft geen geluidsversterking nodig om mensen te bereiken en wordt daarom juridisch iets anders behandeld dan de versterkte gebedsoproep.

[5] Afdeling advisering Raad van State, advies W04.25.00086/I, 29 oktober 2025, punt 2b en punt 3a-b. Geraadpleegd op: https://www.raadvanstate.nl/adviezen/@149993/w04-25-00086/

[6] Idem.

3 Overkoepelende duiding

Op basis van de 0-meting, de verdiepende gesprekken in vijf gemeenten, de expertsessie en de deskresearch schetst deze paragraaf een overkoepelend beeld van de praktijk rondom versterkte gebedsoproepen in Nederland. De duiding is gebaseerd op wat in het kader van deze verkenning is opgehaald en weerspiegelt geen volledig landelijk beeld.

3.1. Een werkende praktijk

De huidige uitvoeringspraktijk functioneert in de meeste gemeenten zonder structurele problemen. De bestaande juridische kaders bieden voldoende ruimte om casusgericht te handelen. Meldingen worden doorgaans via uitleg, overleg en praktische afspraken opgelost, zonder escalatie. De meeste gemeenten geven aan de bestaande situatie als werkbaar te ervaren (zie bijlage I: Analyse 0-meting).

Dit beeld wordt bevestigd in de schriftelijke reactie van een landelijke koepelorganisatie, die aangeeft dat klachten over de versterkte gebedsoproep in de praktijk zeer beperkt zijn en dat lokale zelfregulering via overleg met buren en gemeenten al jaren constructief functioneert (zie bijlage IX). De onderstaande casus illustreert hoe dit in de praktijk kan werken.

Wanneer relaties het werk doen

In één van de gesproken gemeenten verloopt de versterkte gebedsoproep al jaren zonder structurele problemen. De situatie kenmerkt zich door direct en laagdrempelig contact tussen moskeebestuur, omwonenden en gemeente. Omwonenden beschikken over de contactgegevens van het moskeebestuur en kunnen bij vragen of signalen eenvoudig bellen of appen. Meldingen worden snel opgepakt.

De moskee investeert actief in de relatie met de omgeving. Zo gaan bestuurders tijdens de ramadan langs bij omwonenden, uit waardering voor hun geduld tijdens drukke avonden. Bij parkeeroverlast rondom de moskee kunnen omwonenden foto's doorsturen, waarna vrijwilligers een ronde maken. Zoals een bestuurder het verwoordde:

"Direct contact met de buurt is heel belangrijk en zorgt voor een stukje begrip."

Ook bij technische problemen — een nieuwe geluidsinstallatie die aanvankelijk te hard stond — werd de oplossing gezocht in onderling contact en overleg met de gemeente: *"We hebben het samen opgelost."*

De gemeente kiest bewust voor een relationele aanpak en zet formele instrumenten terughoudend in. Zoals een ambtenaar aangaf: *"Geluidsmeting is het laatste redmiddel, want het verbetert de verhouding niet."* Bij klachten wordt eerst uitleg gegeven over het juridisch kader; veel signalen lossen zich daarna vanzelf op.

Een bijkomende factor is de actieve deelname van moskeebestuurders aan buurt- en wijkoverleggen. In deze gemeente namen zowel moskeebestuurders als bewonersvertegenwoordigers deel aan lokale overlegstructuren, wat bijdroeg aan wederzijdse bekendheid en een laagdrempelig klimaat voor directe communicatie.

Een aandachtspunt is de afhankelijkheid van personen: wanneer sleutelfiguren bij de gemeente of de moskee vertrekken, kunnen opgebouwde relaties en werkwijzen verloren gaan. Dit onderstreept het belang van enige vorm van continuïteitsbeheer, ook bij informele samenwerkingspraktijken.

Tegelijkertijd, en los van dit algemene beeld, komt uit de verdiepende gesprekken en de expertsessie naar voren dat de huidige praktijk ook kwetsbaarheden kent. De aanpak is sterk reactief en weinig proactief. Er bestaat onduidelijkheid over de toepassing van juridische kaders, de rolverdeling tussen gemeente en geloofsgemeenschap in de communicatie naar omwonenden, en de ruimte voor lokale regelgeving na de invoering van de Omgevingswet.[7] In een beperkt aantal gemeenten leidt dit tot onzekerheid of bestuurlijke terughoudendheid op het moment dat een situatie zich aandient.

3.2. Spanning tussen juridische norm en maatschappelijke praktijk

Een terugkerende bevinding is dat de juridische toelaatbaarheid, zowel de ruimte die de wet biedt als de grenzen die zij stelt, van de versterkte gebedsoproep en de maatschappelijke ervaring ervan niet altijd parallel lopen. Een gebedsoproep kan volledig binnen de geldende normen vallen en toch als hinderlijk of ongewenst worden beleefd. Omgekeerd kan een situatie die juridisch gezien ruimte biedt voor ingrijpen, in de praktijk óók constructief worden opgelost via overleg en afstemming.

Gemeenten die meldingen afhandelen door uitsluitend te verwijzen naar de geldende geluidsnormen en juridische bevoegdheden, merken soms dat dit standpunt niet wordt begrepen of geaccepteerd door omwonenden. Uitleg door gemeenten over de geldende juridische kaders biedt een noodzakelijk vertrekpunt, maar wordt, zoals in deze verkenning naar voren komt, niet altijd ervaren als een voldoende antwoord op de maatschappelijke spanning die kan ontstaan. Beleid en uitvoering op dit terrein vragen daarmee niet alleen om juridisch-technische kennis, maar ook om communicatieve en relationele vaardigheden.

3.3. Lokale context als bepalende factor

Deze verkenning bevestigt dat lokale context een bepalende rol speelt. De samenstelling van de wijk, de voorgeschiedenis van relaties tussen betrokken partijen, de politieke gevoeligheid in de gemeente, en de concrete vormgeving van de versterkte gebedsoproep — volume, tijdstip, frequentie — bepalen mede of de praktijk soepel verloopt of dat meldingen, spanningen of escalatie ontstaan.

Dit pleit voor een aanpak die ruimte laat voor lokale afweging en maatwerk. Uit de verkenning komt naar voren dat situaties sterk van elkaar verschillen in aard, omvang en context. Een uniforme landelijke aanpak sluit daar niet zonder meer op aan en kan in sommige gevallen juist onnodig formaliseren wat lokaal al goed functioneert.

[7] De Omgevingswet is op 1 januari 2024 in werking getreden. De wet bundelt en vereenvoudigt regels voor de fysieke leefomgeving, waaronder geluidsnormen. Voor gemeenten betekent dit onder meer een verschuiving van bevoegdheden naar het omgevingsplan, wat in de praktijk vragen oproept over de toepasselijkheid van bestaande vergunningen en afspraken rondom religieuze geluidsuitingen. Zie ook: https://www.rijksoverheid.nl/themas/bouwen-en-wonen/omgevingswet

3.4. Positie van de versterkte gebedsoproep in het bredere juridische kader

De versterkte gebedsoproep is juridisch te kwalificeren als een zogenoemd connex recht, dat wil zeggen: een recht dat niet zelfstandig grondwettelijk is beschermd, maar dat bescherming ontleent aan zijn onlosmakelijke verbondenheid met een grondrecht. Concreet betekent dit dat het gebruik van geluidsversterking niet rechtstreeks grondwettelijk beschermd is, maar wordt beschermd als middel om het onderliggende recht op godsdienstvrijheid effectief te kunnen uitoefenen. Beperkingen zijn mogelijk, maar moeten proportioneel zijn en de kern van het recht niet aantasten.

Bij klokgelui van kerken is de juridische situatie iets anders: omdat klokgelui geen geluidsversterking vereist om mensen te bereiken, valt het rechtstreeks onder de bescherming van artikel 6 van de Grondwet en is er geen connex recht in het geding. Beide uitingen worden via de Wet openbare manifestaties op gelijke wijze gereguleerd, maar de juridische grondslag verschilt.

De Afdeling advisering van de Raad van State heeft in oktober 2025 een initiatiefwetsvoorstel beoordeeld dat versterkte gebedsoproepen volledig zou verbieden en concludeerde dat een dergelijk algemeen verbod niet is toegestaan: het zou de vrijheid van godsdienst te vergaand beperken en in de praktijk vrijwel uitsluitend moslims treffen. Dat is volgens de Afdeling onevenredig en discriminerend. Regulering op lokaal niveau blijft wel mogelijk. Gemeenten kunnen bijvoorbeeld regels stellen over hoe luid, hoe vaak en op welk tijdstip een gebedsoproep mag plaatsvinden, mits die regels voor alle religies op gelijke wijze gelden.[8]

Dit sluit aan bij de lijn die ook in andere Europese landen wordt gevolgd, waar regulering eveneens plaatsvindt binnen algemene, religieneutrale kaders.[9] Geen van de onderzochte landen beschikt over specifieke nationale wetgeving voor versterkte gebedsoproepen; de concrete afweging vindt vrijwel altijd op lokaal niveau plaats (zie bijlage VIII: Deskresearch wet- en regelgeving Europa).

[8] Idem.

[9] Zie bijlage VIII voor een overzicht van de regelgeving in Duitsland, Verenigd Koninkrijk, Zweden, Denemarken, België, Frankrijk, Oostenrijk en Noorwegen.

4 Handelingsperspectieven

Op basis van de bevindingen uit de 0-meting, de verdiepende gesprekken, de expertsessie en de deskresearch worden in dit hoofdstuk een aantal handelingsperspectieven geschetst voor verschillende partijen. Ze zijn bedoeld als bouwstenen voor beleid en praktijk, waarbij de afweging en keuze aan de betrokken partijen is. Ze zijn nadrukkelijk niet bedoeld als oordeel over de wenselijkheid van versterkte gebedsoproepen als zodanig.

4.1. Voor het Rijk (SZW en BZK)

a) Verduidelijk de juridische kaders voor gemeenten

Gemeenten geven aan behoefte te hebben aan meer duidelijkheid over de toepassing van bestaande kaders, met name na de invoering van de Omgevingswet.[10] Een toegankelijke toelichting op de bevoegdheden van gemeenten ten aanzien van versterkte religieuze geluidsuitingen, inclusief praktische voorbeelden van hoe afspraken kunnen worden vastgelegd, kan gemeenten hierin ondersteunen. Dit betreft geen aanpassing van wet- of regelgeving, maar een verduidelijking van de bestaande ruimte.

b) Geen aanleiding voor specifieke nationale wetgeving

Uit de vergelijking met andere Europese landen en het advies van de Raad van State komt naar voren dat er geen aanleiding is voor specifieke nationale wetgeving op dit terrein. De bestaande algemene kaders bieden voldoende juridische ruimte voor proportionele regulering op lokaal niveau. Specifieke nationale wetgeving zou juridisch kwetsbaar zijn — onder meer vanwege het risico van ongelijke behandeling tussen religies — en is niet in lijn met het oordeel van de Afdeling advisering van de Raad van State, die in 2025 een wetsvoorstel dat versterkte gebedsoproepen volledig zou verbieden als disproportioneel en discriminerend heeft beoordeeld.

c) Faciliteer de ontwikkeling van een praktische handreiking

Uit de 0-meting en de verdiepende gesprekken komt naar voren dat gemeenten behoefte hebben aan concrete voorbeelden van hoe afspraken over versterkte gebedsoproepen er in de praktijk uit kunnen zien. Ook vanuit moskeebesturen werd in de gesprekken de wens geuit voor meer handvatten over communicatie met omwonenden.[11] Het Rijk kan de ontwikkeling van een praktische handreiking faciliteren als vervolgstap op deze verkenning, bij voorkeur in samenwerking met de VNG en koepelorganisaties. Zo'n handreiking hoeft geen nieuwe normen te stellen, maar kan praktijklessen, voorbeeldafspraken en communicatietips bundelen.

[10] De Omgevingswet is op 1 januari 2024 in werking getreden. De wet bundelt en vereenvoudigt regels voor de fysieke leefomgeving, waaronder geluidsnormen. Voor gemeenten betekent dit onder meer een verschuiving van bevoegdheden naar het omgevingsplan, wat in de praktijk vragen oproept over de toepasselijkheid van bestaande vergunningen en afspraken rondom religieuze geluidsuitingen. Zie ook: https://www.rijksoverheid.nl/themas/bouwen-en-wonen/omgevingswet

[11] Zie bijlage I (Analyse 0-meting gemeenten) en bijlagen II t/m VI (Gespreksverslagen gemeenten A t/m E).

4.2. Voor gemeenten

a) Werk proactief in plaats van uitsluitend reactief

Uit de 0-meting (n=104) en de verdiepende gesprekken komt naar voren dat de aanpak van gemeenten overwegend reactief is. Een proactievere benadering, waarbij in een vroeg stadium duidelijkheid wordt geschapen over de geldende kaders en verwachtingen bespreekbaar worden gemaakt, verkleint de kans op escalatie. Dit geldt zowel richting moskeebesturen als richting omwonenden. Een proactieve benadering vraagt geen nieuwe regelgeving: gemeenten kunnen op basis van de bestaande juridische kaders al stappen zetten in vroegtijdige communicatie en verwachtingsmanagement. Een praktische handreiking kan hen daarbij verder ondersteunen.

b) Geef de voorkeur aan informele afspraken boven formalisering

Uit de gesprekken in het kader van deze verkenning komt naar voren dat praktische afspraken tussen gemeente en moskeebestuur over volume, tijdstip en frequentie in de praktijk goed werken. Vastlegging in de APV of het omgevingsplan is in de meeste gevallen niet de aangewezen route en kan de verhouding tussen partijen onnodig formaliseren. Waar behoefte is aan duidelijkheid, volstaat doorgaans een werkafspraak die in goed overleg tot stand is gekomen. Een basisregistratie van gemaakte afspraken is daarbij wel zinvol: bij personeelswisselingen of veranderende omstandigheden kunnen vastgelegde afspraken voorkomen dat eerder bereikte overeenstemming verloren gaat.

c) Investeer in relaties en communicatie

Uit de verdiepende gesprekken komt naar voren dat gemeenten waarbij relatiebeheer en communicatie centraal staan, signalen doorgaans sneller en constructiever oplossen. Dit vraagt om een bewuste keuze voor een bemiddelende rol, naast de handhavende. Uit de verkenning komt naar voren dat contact tussen gemeente, moskeebestuur en omwonenden effectiever is wanneer het niet uitsluitend beperkt blijft tot momenten van conflict of klacht.

d) Houd rekening met bredere maatschappelijke context

Uit de verkenning komt naar voren dat meldingen over de versterkte gebedsoproep soms niet alleen over geluid gaan, maar bredere gevoelens van ongemak of veranderende verhoudingen in een wijk weerspiegelen. Aandacht voor deze bredere context in de communicatie en aanpak sluit aan bij de bevindingen van de verkenning, zonder daarbij de juridische kaders uit het oog te verliezen.

4.3. Voor moskeebesturen

Een kanttekening vooraf: de onderstaande handelingsperspectieven zijn primair gebaseerd op wat lokale moskeebestuurders in de verdiepende gesprekken naar voren brachten. Waar koepelorganisaties worden genoemd, betreft het een rol die lokale bestuurders in de gesprekken aan hen toeschreven. Contact met koepelorganisaties via presentaties en een vragenlijst leverde een zeer beperkte respons op (n=3), waardoor deze perspectieven indicatief van aard zijn.

a) Proactieve communicatie richting omwonenden

Uit de gesprekken komt naar voren dat vroegtijdig informeren van omwonenden, bij voorkeur voordat een verandering wordt ingevoerd, in de praktijk bijdraagt aan minder meldingen en meer wederzijds begrip. De vraag wie daarin het initiatief neemt, het moskeebestuur of de gemeente, blijft in de praktijk niet altijd vanzelfsprekend. Heldere onderlinge afspraken over die rolverdeling kunnen daarin uitkomst bieden. Koepelorganisaties zijn mogelijk goed gepositioneerd om lokale besturen daarin te ondersteunen.

b) Bijdrage aan een praktische handreiking

Vanuit hun kennis van de lokale praktijk bij moskeebesturen zijn koepelorganisaties mogelijk goed gepositioneerd om een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van een praktische handreiking, in aanvulling op de faciliterende rol van het Rijk zoals beschreven in §4.1c, bij voorkeur in samenwerking met gemeenten, rijksoverheid (SZW en BZK) en de VNG.

c) Concrete afspraken met de gemeente

Uit de gesprekken komt naar voren dat concrete afspraken over volume, tijdstip en frequentie voor alle betrokkenen helderheid bieden. Koepelorganisaties kunnen lokale besturen ondersteunen bij het aangaan van die afstemming met gemeenten.

5 Tot slot

Deze verkenning laat zien dat de versterkte gebedsoproep in Nederland een beperkt, maar maatschappelijk en bestuurlijk gevoelig vraagstuk is. De praktijk in gemeenten functioneert in de meeste gevallen zonder structurele problemen. Tegelijkertijd zijn er op onderdelen verbetermogelijkheden: in de kennis van gemeenten over de toepassing van bestaande kaders, in de helderheid over bevoegdheden na de invoering van de Omgevingswet, en in de communicatie tussen betrokken partijen.

De bevindingen zijn gebaseerd op een selectie van gemeenten en gesprekspartners en geven een indicatief beeld, geen volledig landelijk overzicht.

Op basis van de bevindingen van deze verkenning komt naar voren dat de bestaande juridische kaders in de praktijk volstaan, en dat er geen aanleiding is voor verdere juridisering. Waar situaties constructief worden opgelost, ligt dat zelden aan aanvullende regelgeving, maar vrijwel altijd aan de kwaliteit van relaties en communicatie tussen betrokken partijen.

De handelingsperspectieven in dit rapport zijn bedoeld als bouwstenen, geen blauwdruk. Ze zijn gebaseerd op bevindingen uit een selectie van gemeenten en gesprekspartners, en nodigen betrokken partijen uit om, elk vanuit de eigen verantwoordelijkheid, bij te dragen aan een praktijk die recht doet aan zowel de grondwettelijke bescherming van de godsdienstvrijheid als aan de belangen van omwonenden.

Bijlage I. Analyse 0-meting

Analyse 0-meting gemeenten: versterkte gebedsoproepen

7 januari 2026, Utrecht

labyrinth onderzoek & advies

labyrinth onderzoek & advies

Deze verkenning werd uitgevoerd in opdracht van

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

©2026, Labyrinth Onderzoek & Advies
Amerikalaan 203
3526 VD Utrecht

T: +31 (0)30 262 71 91
E: info@labyrinthonderzoek.nl
W: www.labyrinthonderzoek.nl

Alle rechten voorbehouden
Niets uit deze uitgave mag - door iemand anders dan de opdrachtgever - worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

Inhoudsopgave

1 Inleiding **22**

1.1. Aanleiding en doel 22

1.2. Beleidscontext en juridische kaders 23

1.3. Opzet van de 0-meting 23

1.4. Opbouw van het rapport 24

2 Bekendheid en praktijkervaring **25**

3 Beleidskaders en regelgeving **26**

4 Praktijk en uitvoering **28**

5 Discussies, dialogen en voorvallen **34**

6 Behoeften aan ondersteuning of beleid **37**

7 Conclusies **38**

Bijlage 1 **40**

Bijlage 2 **41**

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en doel

In het regeerprogramma is in de paragraaf over integratie en maatschappelijke samenhang aangekondigd dat het kabinet wil bezien of nadere regels nodig zijn voor versterkte oproepen tot gebed. Aanleiding hiervoor is dat versterkte gebedsoproepen bij een deel van de bevolking gevoelens van ongemak of overlast kunnen oproepen, terwijl deze oproepen tegelijkertijd onderdeel zijn van de uitoefening van een fundamenteel recht. Het kabinet heeft daarom aangegeven meer inzicht te willen krijgen in de praktijk en de effecten van versterkte gebedsoproepen, voordat eventuele beleidsmaatregelen worden overwogen.

Tegen deze achtergrond wil het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) beschikken over een feitelijk, landelijk overzicht van de praktijk rondom versterkte gebedsoproepen. Uit de opdrachtomschrijving blijkt dat momenteel onvoldoende bekend is hoe vaak versterkte gebedsoproepen voorkomen, hoe gemeenten hiermee omgaan binnen de bestaande juridische kaders (zoals de Wet openbare manifestaties (Wom), de Algemene Plaatselijke Verordening (APV), en het Besluit activiteiten leefomgeving (Bal))[12], en in hoeverre zich in de praktijk knelpunten voordoen in beleid, uitvoering, communicatie of handhaving. Ook is beperkt zicht op de wijze waarop gemeenten, geloofsgemeenschappen en omwonenden met elkaar communiceren over religieuze geluidsuitingen en eventuele ervaren overlast.

Deze kennisbasis is noodzakelijk om op zorgvuldige wijze te kunnen beoordelen of en waar verduidelijking of verbetering van de huidige regelgeving wenselijk is, en hoe daarbij een evenwicht kan worden gevonden tussen de bescherming van godsdienstvrijheid en de zorgen van omwonenden.

Om deze informatie te verzamelen heeft de directie Samenleven en Integratie van SZW een verkenningstraject opgezet. Labyrinth is gevraagd om dit traject uit te voeren. Het traject bestaat uit meerdere onderdelen: een landelijke 0-meting onder alle Nederlandse gemeenten, verdiepende gesprekken in geselecteerde gemeenten, expertbijeenkomsten, bijeenkomsten met koepelorganisaties, plenaire terugkoppelingen en een slotfase waarin de bevindingen worden opgesteld en gedeeld.

De 0-meting vormt de eerste stap in dit traject en legt de feitelijke basis door systematisch in kaart te brengen hoe vaak en in welke vorm versterkte gebedsoproepen voorkomen, hoe gemeenten hier in de praktijk mee omgaan, welke signalen er zijn van ervaren overlast door omwonenden, en welke informatie- of ondersteuningsbehoeften gemeenten hebben. De analyse van de 0-meting dient als vertrekpunt voor de vervolgfases van het traject.

In de 0-meting zijn gemeenten bevraagd over zowel versterkte als onversterkte religieuze geluidsuitingen, zoals klokgelui, gebedsoproepen en evangelisatieactiviteiten. Daarbij is gekeken naar beleid, uitvoering, toezicht en de

---

[12] **Wom (Wet openbare manifestaties)**: regelt hoe gemeenten de vrijheid van godsdienst en betoging mogen beperken, bijvoorbeeld om redenen van gezondheid, verkeer of openbare orde. Gemeenten mogen alleen beperkingen stellen die noodzakelijk en proportioneel zijn.

APV (Algemene Plaatselijke Verordening): bevat lokale regels die gemeenten zelf vaststellen, bijvoorbeeld over geluid, openbare orde en evenementen. Gemeenten kunnen hiermee aanvullend regelen hoe geluidsversterkte activiteiten in de openbare ruimte worden uitgevoerd, voor zover dit past binnen hogere wetgeving.

Bal (Besluit activiteiten leefomgeving): onderdeel van de Omgevingswet (sinds 2024) met landelijke milieuregels voor activiteiten van bedrijven en instellingen. Het Bal vervangt o.a. het Activiteitenbesluit en bepaalt in welke gevallen landelijke milieunormen gelden en welke ruimte gemeenten hebben om aanvullend te sturen via het omgevingsplan.

wijze waarop meldingen en klachten worden geregistreerd. De resultaten vormen de empirische basis voor de vervolgstappen binnen het bredere verkenningstraject.

1.2 Beleidscontext en juridische kaders

Onder religieuze geluidsuitingen verstaan we hoorbare uitingen van religieuze aard in de openbare ruimte, zoals klokgelui, gebedsoproepen en andere geluiden die worden ingezet ten behoeve van religieuze activiteiten. Deze werkdefinitie wordt in onderzoek en beleid veel gebruikt, maar kent geen formele wettelijke afbakening. In de juridische kaders wordt onderscheid gemaakt tussen de onversterkte ('gewone') gebedsoproep en de versterkte gebedsoproep.

De onversterkte gebedsoproep valt rechtstreeks onder de bescherming van artikel 6 van de Grondwet (vrijheid van godsdienst). De versterkte gebedsoproep wordt niet rechtstreeks, maar via het zogenoemde connex recht beschermd: het gebruik van geluidsversterking wordt gezien als een middel om het onderliggende recht op belijdenis of meningsuiting effectief te kunnen uitoefenen, waarbij het recht zijn functie moet behouden. Voor beide vormen geldt dat eventuele beperkingen moeten voldoen aan de eisen van noodzakelijkheid, proportionaliteit en non-discriminatie.

Gemeenten kunnen regels stellen op basis van verschillende juridische bronnen. De Wet openbare manifestaties (Wom) geeft de gemeenteraad de bevoegdheid regels te stellen over duur en geluidsniveau van klokgelui en oproepen tot belijdenis. Deze regels worden veelal uitgewerkt in de Algemene Plaatselijke Verordening (APV), maar gemeenten kunnen ook andere instrumenten gebruiken, zoals het omgevingsplan of maatwerkvoorschriften op basis van het Besluit activiteiten leefomgeving (Bal). Dit besluit bevat landelijke milieuregels voor het produceren van geluid door instellingen, met specifieke uitzonderingen voor bepaalde religieuze activiteiten.

Deze wettelijke kaders bepalen de ruimte waarbinnen gemeenten reguleren. Het recente advies van de Afdeling advisering van de Raad van State (2025)[13] wijst erop dat handhaving alleen mogelijk is wanneer sprake is van een duidelijke norm of normoverschrijding. Meldingen van overlast vormen op zichzelf geen zelfstandige grondslag voor ingrijpen. Dit onderstreept het belang van duidelijke, toepasbare en juridisch houdbare lokale normen.

De 0-meting beoogt inzicht te verkrijgen in hoe deze juridische kaders in de praktijk worden toegepast en geïnterpreteerd door gemeenten.

1.3 Opzet van de 0-meting

Voor deze 0-meting is een online vragenlijst uitgezet onder alle 342 Nederlandse gemeenten. De vragenlijst is verstuurd op 30 juli 2025. In de periode augustus tot en met eind september 2025 zijn drie gerichte reminders verzonden naar gemeenten die de vragenlijst nog niet of niet volledig hadden ingevuld. In totaal startten 145 gemeenten de vragenlijst, waarvan 104 gemeenten deze hebben ingediend. Na controle van volledigheid bleken 104 inzendingen valide voor analyse. Dit komt neer op een startrespons van 42,4% en een uiteindelijke, valide respons van 30,4%. Tabel 1 geeft een overzicht van de responsverdeling.

Tabel 1. Respondenten/respons

Maat	Aantal	% van benaderd (n=342)
Benaderde gemeenten	342	100,0
Gestart	145	42,4
Gestart maar niet afgerond*	41	12,0

[13] Https://www.raadvanstate.nl/actueel/nieuws/november/advies-beperken-gebedsoproepen/

Ingediend (volledig of gedeeltelijk)**	104	30,4

* Gestart maar niet afgerond = 145 – 104 = 41; dat is 28,3% van de starters.
** De 0-meting gebruikt 104 gemeenten als valide basispopulatie, omdat deze gemeenten de eerste inhoudelijke vraag (Q7) hebben beantwoord, namelijk *"Komen in uw gemeente religieuze geluidsuitingen voor die, al dan niet met versterking, hoorbaar zijn in de openbare ruimte?"*.

Om de samenstelling van de respons te duiden, is gekeken naar de verdeling van stedelijkheid binnen de sample en hoe deze zich verhoudt tot de landelijke verdeling. Deze vergelijking laat zien in hoeverre bepaalde typen gemeenten meer of minder vertegenwoordigd zijn in de respons. De bevindingen hiervan zijn opgenomen in **Bijlage 1** (Tabel 1.1).

De tabel laat zien dat de deelnemende gemeenten qua stedelijkheid afwijken van de landelijke verdeling (bron: CBS, 2024/2025). (Zeer) sterk en matig stedelijke gemeenten zijn relatief minder vertegenwoordigd, terwijl weinig stedelijke en niet-stedelijke gemeenten relatief vaker voorkomen. Aangezien ongeveer een derde van alle gemeenten aan deze 0-meting heeft meegedaan, geven de uitkomsten vooral inzicht in deze groep deelnemende gemeenten. Bij het doortrekken van bevindingen naar alle Nederlandse gemeenten is daarom terughoudendheid op zijn plaats.

De vragenlijst bestond uit een combinatie van gesloten en open vragen. De gesloten vragen leverden gestructureerde (kwantitatieve) informatie op over gemeentelijk beleid, toepassing van juridische kaders, toezicht en handhaving. De open vragen boden ruimte voor toelichting en leverden kwalitatieve inzichten op in lokale overwegingen, contextfactoren en voorbeelden van samenwerking of spanningen tussen gemeenten, geloofsgemeenschappen en omwonenden.

1.4 Opbouw van het rapport

Dit rapport bestaat uit **zeven hoofdstukken**. Hoofdstuk 1 beschrijft de aanleiding en het doel van de 0-meting, de beleidscontext en juridische kaders, en de opzet van de 0-meting. In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de bekendheid met en praktijkervaringen rond religieuze geluidsuitingen binnen gemeenten. Daarbij wordt beschreven in welke mate dergelijke geluidsuitingen voorkomen en om welke typen het gaat.

Hoofdstuk 3 behandelt de beleidskaders en regelgeving die gemeenten hanteren ten aanzien van religieuze geluidsuitingen. Hierbij wordt onder meer ingegaan op de aanwezigheid van beleid, de wijze van regulering en de toepassing van juridische kaders.

In hoofdstuk 4 staat de uitvoeringspraktijk centraal. Dit hoofdstuk beschrijft hoe gemeenten omgaan met verzoeken, bestaande situaties, meldingen, toezicht en handhaving. Hoofdstuk 5 gaat in op door gemeenten gerapporteerde ervaringen, discussies en voorbeelden uit de praktijk rond religieuze geluidsuitingen. Hoofdstuk 6 beschrijft de door gemeenten geuite behoeften aan ondersteuning of beleidsmatige verduidelijking.

Hoofdstuk 7 bevat de conclusies van de 0-meting. Deze conclusies vatten samen wat op basis van de verzamelde gegevens kan worden vastgesteld.

2. Bekendheid en praktijkervaring

De aanwezigheid van religieuze geluidsuitingen

Van de 104 deelnemende gemeenten, geven 71 gemeenten aan dat in hun gemeente religieuze geluidsuitingen hoorbaar zijn in de openbare ruimte. Dit betreft zowel kerkklokken als andere religieuze geluiden. 27 gemeenten rapporteren dat dergelijke uitingen niet voorkomen. In 6 gemeenten is dit niet bekend of niet duidelijk aangegeven, zie Tabel 2 hieronder.

Tabel 2. Gemeenten waar religieuze geluidsuitingen voorkomen, al dan niet versterkt (n=104)

Antwoord	Aantal	Percentage
Ja, regelmatig	38	36,5
Ja, af en toe	33	31,7
Ja, totaal	**71**	**68,3**
Nee	27	26,0
Niet bekend	6	5,8
Totaal	104	100,0

Religieuze geluidsuitingen in de praktijk

In de open vraag naar voorbeelden van religieuze geluidsuitingen[14] beschrijven gemeenten uiteenlopende praktijken. In de meeste gevallen gaat het om kerkklokken, zoals het luiden van klokken bij diensten, uitvaarten en andere kerkelijke activiteiten (n=54). Daarnaast noemen enkele gemeenten gebedsoproepen door moskeeën (n=10), en in beperkte mate evangelisatieactiviteiten of religieuze bijeenkomsten in de openbare ruimte waarbij gebruik wordt gemaakt van geluidsversterking (n=5). De open antwoorden illustreren daarmee dat religieuze geluidsuitingen in de praktijk verschillende vormen aannemen en behoren tot meerdere religieuze tradities.

In de vragenlijst is een afzonderlijke gerichte vraag opgenomen: *Wordt er in uw gemeente gebruikgemaakt van een versterkte oproep tot gebed (adhan) vanuit een moskee?"*. Op basis daarvan geven 10 gemeenten aan dat in hun gemeente sprake is van een versterkte oproep tot gebed vanuit een moskee, 88 gemeenten geven aan dat dit niet het geval is, terwijl in 6 gemeenten dit niet bekend of niet gespecificeerd is (zie Tabel 3).

Tabel 3. De aanwezigheid van versterkte gebedsoproepen (n=104)

Antwoord	Aantal	Percentage
Ja, structureel	10	9,6
Nee	88	84,6
Niet bekend	6	5,8
Totaal	104	100,0

Noot: De vraag die is gesteld: "Wordt er in uw gemeente gebruikgemaakt van een versterkte oproep tot gebed (adhan) vanuit een moskee?"

[14] De vraag die is gesteld: *"Kunt u voorbeelden geven van (versterkte) religieuze geluidsuitingen in uw gemeente?"*

3. Beleidskaders en regelgeving

Aanwezigheid van specifieke regelgeving

Gemeenten is gevraagd of zij beschikken over specifieke regelgeving voor versterkte religieuze geluidsuitingen.[15] Uit de antwoorden blijkt dat het merendeel van de gemeenten geen afzonderlijke, specifiek op versterkte religieuze geluidsuitingen toegesneden regelgeving heeft vastgesteld.

Van de 104 gemeenten geven 61 gemeenten (58,7%) aan dat zij geen specifieke regelgeving voor versterkte religieuze geluidsuitingen hebben vastgesteld (zie Tabel 4). Daarnaast geven 35 gemeenten (33,7%) aan dat religieuze geluidsuitingen worden gereguleerd via algemeen geluid- of hinderbeleid, zonder dat hiervoor afzonderlijke regels zijn opgesteld die specifiek toezien op versterkte religieuze geluidsuitingen. Zes gemeenten (5,8%) verwijzen in hun toelichting naar andere bestaande kaders of uitzonderingen, zoals bepalingen in het omgevingsplan, de Verordening Fysieke Leefomgeving of beleidsregels voor evangelisatieactiviteiten. In twee gemeenten (1,9%) is niet bekend of specifieke regelgeving van toepassing is.

Tabel 4. Aanwezigheid van specifieke regelgeving voor versterkte religieuze geluidsuitingen (n=104)

Antwoord	Aantal	Percentage
Geen specifieke regelgeving	61	58,7
Geen specifieke regelgeving, maar wel algemeen geluid- of hinderbeleid	35	33,7
Anders (verwijzing naar andere kaders of uitzonderingen)	6	5,8
Niet bekend	2	1,9
Totaal	104	100,0

Noot: De vraag die is gesteld: "Hier vragen we hoe uw gemeente regelgeving rond versterkte religieuze geluidsuitingen heeft vastgelegd. Denk aan het gebruik van de gemeentelijke bevoegdheid op basis van artikel 10 van de Wet Openbare Manifestaties (Wom), de Algemene Plaatselijke Verordening (APV) of andere lokale kaders. ***Heeft uw gemeente specifieke regelgeving voor versterkte religieuze geluidsuitingen?"***

Toelichting op het ontbreken van specifieke regelgeving

Gemeenten (n=61) die aangeven geen specifieke regelgeving te hebben opgesteld, hebben deze keuze in de open antwoorden nader toegelicht.[16] Deze toelichtingen geven inzicht in de overwegingen die gemeenten noemen bij het ontbreken van specifieke regelgeving voor versterkte religieuze geluidsuitingen. In deze toelichtingen wordt onder meer genoemd dat religieuze geluidsuitingen in de praktijk **niet of nauwelijks voorkomen**, of dat er **geen (structurele) klachten of meldingen** zijn geregistreerd.

Daarnaast geven gemeenten aan dat zij gebruikmaken van **bestaande algemene kaders**, zoals de Algemene Plaatselijke Verordening (APV), algemene geluidsregels of landelijke wetgeving. In enkele toelichtingen wordt aangegeven dat aanvullende regelgeving pas wordt overwogen wanneer zich **concrete situaties of knelpunten** voordoen.

[15] Onder specifieke regelgeving wordt in deze 0-meting verstaan: regels die expliciet zijn opgesteld met het oog op versterkte religieuze geluidsuitingen. Verwijzingen naar algemene wetgeving (zoals de Wet openbare manifestaties), algemeen geluid- of hinderbeleid, of uitzonderingen voor specifieke situaties (zoals kerkklokken of evangelisatieactiviteiten) zijn daarom niet als specifieke regelgeving geclassificeerd.

[16] De vraag die is gesteld: *"Kunt u kort toelichten waarom er geen specifiek beleid is opgesteld?"*

Vormen van regulering

In een vervolgvraag aan gemeenten die niet beschikken over specifieke regelgeving voor versterkte religieuze geluidsuitingen, maar wel algemeen geluid- of hinderbeleid hebben (n=35), is gevraagd **in welke vorm** eventuele regels zijn vastgelegd. Deze vraag is ingevuld door **31 gemeenten.**[17] Daarbij gaat het niet uitsluitend om afzonderlijke, specifieke regelgeving, maar ook om toepassing van bestaande algemene kaders. Gemeenten konden meerdere vormen van regulering tegelijk noemen. De genoemde categorieën sluiten elkaar dan ook niet uit.

De meest genoemde vorm van regulering is de **Algemene Plaatselijke Verordening (APV).** Van d**e 31 gemeenten** geven er 23 gemeenten aan dat de APV wordt gebruikt als juridisch kader voor het reguleren van versterkte religieuze geluidsuitingen. Daarnaast verwijzen **8 gemeenten** naar **milieu- of geluidsbeleid**, zoals algemene geluidsnormen of hinderbeleid, waarin religieuze geluidsuitingen worden meegenomen. **2 gemeenten** geven aan te werken met **afspraken of convenanten** met gebedshuizen of andere instellingen.

Meldingsplicht voor versterkte religieuze geluidsuitingen

Gemeenten is gevraagd of een moskee of andere instelling in hun gemeente een melding moet doen of toestemming moet vragen voor het gebruik van versterkte religieuze geluidsuitingen. De antwoorden geven inzicht in de wijze waarop gemeenten dit in de praktijk reguleren, los van de vraag of hiervoor specifieke beleidsregels zijn vastgesteld.

Uit de resultaten blijkt dat gemeenten uiteenlopende praktijken hanteren (Tabel 5). In **43 van de 104 gemeenten (41,3%)** is aangegeven dat **geen melding of toestemming** nodig is voor versterkte religieuze geluidsuitingen. In **8 gemeenten (7,7%)** is sprake van een **meldplicht**, terwijl **12 gemeenten (11,5%)** aangeven dat een **vergunning of toestemming** vereist is. Daarnaast geven **6 gemeenten (5,8%)** aan dat een melding of toestemming **alleen in specifieke gevallen** nodig is, bijvoorbeeld bij klachten, normoverschrijding of nieuw gebruik. In **35 gemeenten (33,7%)** is het **niet bekend** of een melding of toestemming vereist is.

Tabel 5. Meldingsplicht voor versterkte religieuze geluidsuitingen (n=104)

Antwoordcategorie	Aantal	Percentage
Nee	43	41,3
Ja, melding	8	7,7
Ja, vergunning/toestemming	12	11,5
Alleen in specifieke gevallen (bijv. bij klachten of bij nieuw gebruik)	6	5,8
Niet bekend	35	33,7
Totaal	104	100,0

Noot 1: *De vraag die is gesteld: "Moet een moskee of andere instelling in uw gemeente een melding doen of toestemming vragen voor een versterkte religieuze geluidsuiting?"; Noot 2: Antwoorden die zijn ingevuld onder de categorie* 'Anders, namelijk' *zijn gecodeerd op basis van de bijbehorende open toelichtingen en opgenomen in de bovenstaande tabel met antwoordcategorieën.*

[17] De vraag die is gesteld: *"In welke vorm heeft uw gemeente regels opgesteld voor de versterkte religieuze geluidsuitingen? (meerdere antwoorden mogelijk)"*. De antwoordopties waren 'Algemene Plaatselijke Verordening (APV)", "Milieu-/ geluidsbeleid (bijvoorbeeld geluidsnormen of hinderbeleid)", "Afspraken of convenanten met gebedshuizen of andere instellingen", "Anders, namelijk:".

4. Praktijk en uitvoering

Verzoeken om versterkte religieuze geluidsuitingen

Gemeenten is gevraagd of zij in de afgelopen vijf jaar één of meer verzoeken hebben ontvangen voor het gebruik van geluidsversterkende apparatuur bij religieuze uitingen, bijvoorbeeld de oproep tot gebed.[18] Het merendeel van de ondervraagde gemeenten geeft aan geen verzoeken te hebben ontvangen (zie Tabel 6).

In 67 van de 104 gemeenten (64,4%) is aangegeven dat geen verzoeken zijn ontvangen. In 8 gemeenten (7,7%) is aangegeven dat één of enkele verzoeken zijn ontvangen en in 4 gemeenten (3,8%) dat dit meerdere keren is voorgekomen. In 25 gemeenten (24,0%) is het niet bekend of in de afgelopen vijf jaar dergelijke verzoeken zijn ontvangen.

Tabel 6. Ontvangen verzoeken voor versterkte religieuze geluidsuitingen in de afgelopen vijf jaar (n=104)

Antwoordcategorie	Aantal	Percentage
Nee	67	64,4
Ja, één of enkele keren	8	7,7
Ja, meerdere keren	4	3,8
Niet bekend	25	24,0
Totaal	104	100,0

Noot: De vraag die is gesteld: "Heeft uw gemeente in de afgelopen vijf jaar één of meer verzoeken ontvangen voor het gebruik van geluidsversterkende apparatuur bij religieuze uitingen, bijvoorbeeld de oproep tot gebed?"

De open toelichtingen bij deze vraag geven inzicht in de aard van deze verzoeken en de wijze waarop gemeenten hiermee zijn omgegaan.[19] De toelichting is uitsluitend ingevuld door gemeenten die aangaven in de afgelopen vijf jaar één of meer verzoeken te hebben ontvangen voor het gebruik van geluidsversterkende apparatuur bij religieuze uitingen (n=12), waarbij **11 gemeenten** een inhoudelijke toelichting hebben gegeven.

In **7 van deze 11 gemeenten** hadden de verzoeken betrekking op **religieuze activiteiten in de openbare ruimte**, zoals openluchtkerkdiensten, evangelisatiebijeenkomsten, religieuze optochten of geloofsverkondiging op pleinen of in winkelgebieden. In deze gevallen werd doorgaans aangesloten bij bestaande juridische kaders, met name de **Wet openbare manifestaties (Wom)** en in één geval werd verwezen naar gemeentelijke beleidsregels voor evangelisatieactiviteiten. Gemeenten geven aan dat deze verzoeken veelal zijn toegestaan, soms na een melding of informele afstemming, en dat geen formeel besluit nodig was wanneer de activiteit binnen de geldende regels bleef.

In **2 gemeenten** hadden de verzoeken betrekking op **versterkte oproep tot gebed vanuit moskeeën**, specifiek in de **coronaperiode**. Gemeenten geven aan dat hiervoor tijdelijk ruimte is geboden, beoordeeld binnen de toen

[18] De vraag die werd gesteld: *"Heeft uw gemeente in de afgelopen vijf jaar één of meer verzoeken ontvangen voor het gebruik van geluidsversterkende apparatuur bij religieuze uitingen, bijvoorbeeld de oproep tot gebed?"*

[19] De vraag die werd gesteld: *"Kunt u kort toelichten wat voor soort verzoek(en) dit waren en hoe de gemeente daarop heeft gereageerd?"*

geldende wettelijke kaders (waaronder het destijds geldende Activiteitenbesluit)[20], en dat afspraken zijn gemaakt over onder meer duur en geluidsniveau.

In **2 andere gemeenten** ging het om verzoeken in het kader van **(nieuwbouw van) een moskee of religieuze activiteiten op eigen terrein**, waarbij beperkte geluidsversterking werd toegestaan mits werd voldaan aan de geldende geluidsnormen.

Over de gehele linie geven gemeenten aan dat de ontvangen verzoeken **zijn gehonoreerd** en dat zij hierbij hebben gehandeld binnen bestaande wet- en regelgeving, zonder dat dit aanleiding gaf tot structurele aanpassingen van lokaal beleid.

Omgang met bestaande versterkte religieuze geluidsuitingen

Gemeenten kregen een open vraag naar de wijze waarop ze in de praktijk omgaan met al bestaande versterkte religieuze geluidsuitingen, en of hiervoor (nieuwe) vergunningen nodig zijn.[21] De antwoorden zijn inhoudelijk gecodeerd en kwantitatief samengevat.

In 68 van de 104 gemeenten geven respondenten aan dat deze vraag niet van toepassing is, omdat er geen bestaande versterkte religieuze geluidsuitingen voorkomen in de gemeente. Hierbij wordt vermeld dat er geen moskee aanwezig is, dat de versterkte oproep tot gebed niet plaatsvindt, of dat religieuze geluidsuitingen beperkt blijven tot klokgelui.

In 38 gemeenten wel sprake van bestaande religieuze geluidsuitingen. Daarvan geven 14 gemeenten aan dat hiervoor geen (nieuwe) vergunningen nodig zijn. Het bestaande gebruik wordt geaccepteerd zolang wordt voldaan aan de geldende wettelijke kaders, zoals de APV, het omgevingsplan of de Wom.

In 15 gemeenten met religieuze geluidsuitingen beschrijven gemeenten een casusgerichte aanpak, waarbij ingezet wordt op overleg met betrokken partijen en omwonenden. Bij klachten wordt de situatie beoordeeld aan de hand van bestaande regelgeving en worden zo nodig afspraken gemaakt over aanpassing van geluidsniveau, tijdstippen of duur. Handhaving wordt doorgaans pas ingezet wanneer overleg geen oplossing biedt.

In 7 gemeenten met religieuze geluidsuitingen is aangegeven dat het niet bekend is hoe met bestaande versterkte religieuze geluidsuitingen wordt omgegaan.

Communicatie richting inwoners over religieuze geluidsuitingen

Gemeenten is gevraagd of er vanuit de gemeente actief wordt gecommuniceerd met inwoners over religieuze geluidsuitingen (zoals versterkte oproep tot gebed) (zie Tabel 7).[22] In **74 van de 104 gemeenten (71,2%)** is geantwoord **'Nee, niet specifiek'**. In **9 gemeenten (8,7%)** is geantwoord dat de gemeente **reactief** communiceert, bijvoorbeeld naar aanleiding van klachten of vragen. In **21 gemeenten (20,2%)** is het **niet bekend** of hierover actief wordt gecommuniceerd.

---

[20] Met het '(voormalige) Activiteitenbesluit' wordt waarschijnlijk het Activiteitenbesluit milieubeheer bedoeld, dat tot **1 januari 2024** de landelijke regels voor onder meer geluid bevatte. Dit besluit is met de inwerkingtreding van de **Omgevingswet** vervallen en grotendeels opgegaan in het **Besluit activiteiten leefomgeving (Bal)**. De verwijzing naar 'voormalig' duidt erop dat inhoudelijk wordt aangesloten bij de eerder geldende geluidsnormen.

[21] De vraag die werd gesteld: *"Hoe gaat uw gemeente in de praktijk om met al bestaande versterkte religieuze geluidsuitingen en zijn hier (nieuwe) vergunningen voor nodig?"*

[22] De vraag die werd gesteld: *"Wordt er vanuit de gemeente actief gecommuniceerd met inwoners over religieuze geluidsuitingen (zoals versterkte gebedsoproepen)?"*

Tabel 7. Actieve communicatie richting inwoners over religieuze geluidsuitingen (n=104)

Antwoordcategorie	Aantal	Percentage
Nee, niet specifiek	74	71,2
Ja, reactief (bijv. naar aanleiding van klachten of vragen)	9	8,7
Niet bekend	21	20,1
Totaal	104	100,0

Gemeenten die aangaven dat zij (reactief) communiceren met inwoners over religieuze geluidsuitingen, werden gevraagd dit toe te lichten. In totaal hebben **9 gemeenten** een inhoudelijke toelichting gegeven.

Uit de antwoorden blijkt dat de communicatie in deze gemeenten vooral **reactief en casusgericht** van aard is. In **7 van de 9 gemeenten** bestaat de communicatie uit het **beantwoorden van vragen of klachten**, waarbij inwoners per e-mail of telefonisch worden geïnformeerd over de geldende wet- en regelgeving en de (on)mogelijkheden voor gemeentelijk optreden.

In **4 van de 9 gemeenten** wordt expliciet genoemd dat bij klachten **contact wordt gezocht met de betrokken religieuze instelling**, en dat wordt ingezet op overleg en het maken van afspraken om eventuele overlast te beperken. In enkele gevallen neemt de gemeente deze bemiddelende rol op zich wanneer inwoners dit zelf niet wensen.

Daarnaast geven **3 van de 9 gemeenten** aan dat zij in de communicatie met inwoners **uitleg geven over grondrechten en wettelijke kaders**, zoals de vrijheid van godsdienst en het feit dat versterkte religieuze geluidsuitingen onder bepaalde voorwaarden zijn toegestaan en niet zonder meer kunnen worden verboden.

De gerapporteerde gemeentelijke communicatie over religieuze geluidsuitingen vindt dus voornamelijk plaats **naar aanleiding van concrete vragen of klachten** en is gericht op uitleg, bemiddeling en duiding van het juridisch kader.

Toezicht en registratie

Gemeenten is gevraagd hoe toezicht op versterkt religieus geluid plaatsvindt en of meldingen van overlast worden geregistreerd. Deze vraag bood de mogelijkheid om meerdere antwoordopties te selecteren. De resultaten worden daarom per antwoordoptie gepresenteerd als het aandeel gemeenten dat deze optie heeft aangekruist (n = 104).

Uit de resultaten blijkt dat toezicht in veel gemeenten vooral reactief is ingericht (Tabel 8). Zo geven 48 gemeenten (46,2%) aan dat toezicht uitsluitend plaatsvindt naar aanleiding van meldingen of klachten. Daarnaast registreren 27 gemeenten (26,0%) meldingen van overlast, bijvoorbeeld via een meldpunt.

Een groep van 23 gemeenten (22,1%) geeft aan dat er geen toezicht of registratie plaatsvindt. In 22 gemeenten (21,2%) is niet bekend hoe toezicht of registratie is ingericht. Twee gemeenten (1,9%) geven aan dat sprake is van structureel toezicht, zoals geluidsmetingen of periodieke controles.

Tabel 8. Toezicht en registratie bij religieuze geluidsuitingen (n=104, meerdere antwoorden mogelijk)

Antwoordcategorie	Aantal	Percentage
Structureel toezicht (zoals geluidsmetingen of controles)	2	1,9
Alleen bij meldingen of klachten	48	46,2
Registratie van klachten of meldingen (bijv. via meldpunt)	27	26,0
Geen toezicht of registratie	23	22,1
Niet bekend	22	21,2

Noot: Gemeenten konden meerdere antwoordopties selecteren. Percentages geven het aandeel van de 104 gemeenten weer dat deze optie heeft genoemd, percentages tellen daardoor niet op tot 100%.

Ontvangen meldingen

Gemeenten is gevraagd of zij in het afgelopen jaar meldingen hebben ontvangen over versterkte religieuze geluidsuitingen. Omdat religieuze geluidsuitingen niet in alle gemeenten voorkomen, zijn de uitkomsten uitgesplitst naar gemeenten waar versterkte oproep tot gebed zijn en overige gemeenten (Tabel 9).

In gemeenten met versterkte oproep tot gebed (n = 10) geven acht gemeenten aan dat zij meldingen over geluidsoverlast hebben ontvangen. Daarnaast noemen 2 gemeenten dat zij meldingen hebben over onduidelijkheid rond regelgeving of vergunningen en over ervaren discriminatie of ongelijke behandeling.

In de overige gemeenten zonder versterkte oproep tot gebed (n = 94) worden meldingen over versterkte religieuze geluidsuitingen beperkt gerapporteerd. In de meeste van deze gemeenten (n=71) zijn geen meldingen ontvangen of is dit niet bekend.

Tabel 9. Meldingen over versterkte religieuze geluidsuitingen in het afgelopen jaar, uitgesplitst naar aanwezigheid van versterkte oproep tot gebed (n=104, meerdere antwoorden mogelijk)

Antwoord	Gemeenten met versterkte oproep tot gebed (n=10)	Overige gemeenten (n=94)
Geluidsoverlast	8 (80,0%)	3 (3,2%)
Onduidelijkheid over regels of vergunningen	2 (20,0%)	0 (0,0%)
Ervaren discriminatie of ongelijke behandeling	2 (20,0%	0 (0,0%)
Anders, namelijk	3 (30,0%)*	1 (1,1%)**
Geen meldingen ontvangen	-	71 (75,5%)
Niet bekend	-	13 (13,8%)

Noot: *gemeenten konden meerdere typen meldingen selecteren; aantallen en percentages tellen daarom niet op tot 100%. Percentages zijn berekend op basis van de groepsomvang (n). De categorieën 'geen meldingen ontvangen' en 'niet bekend' zijn uitsluitend van toepassing op gemeenten die geen andere meldingscategorie hebben aangevinkt.*
** Antwoorden bij "Anders, namelijk" betreffen meldingen van "mensen die zich niet kunnen vinden in de aanwezigheid van moslims in ons land.", "over de hoeveelheid versterkte oproep tot gebed", en "Verkeersoverlast en dan met name hardrijden en parkeren."*
*** Antwoorden bij "Anders, namelijk" betreffen meldingen "in het kader van een manifestatie waarbij sprake was van een religieuze geluidsuiting heeft een ondernemer aangegeven dat zijn gasten hier last van ondervonden. Dit heeft echter niet tot escalatie geleid. Er vindt doorgaans goed overleg plaats met de organisator van een manifestatie. Aan de ondernemer is meegegeven dat hier een volgende keer rekening mee zal worden gehouden, waarbij het kader van de WOM wel leidend blijft."*

Registratie van meldingen

Gemeenten die meldingen van religieuze geluidsuitingen registreren, is gevraagd welke gegevens daarbij worden vastgelegd (Tabel 10). Deze vraag bood de mogelijkheid om meerdere antwoordopties te selecteren. De resultaten worden daarom per antwoordoptie weergegeven als het aandeel gemeenten dat deze gegevens registreert (n = 104).

Uit de resultaten blijkt dat gemeenten bij registratie van meldingen vooral **basisgegevens** vastleggen. Het meest worden datum en tijd van de melding (27 gemeenten; 26,0%) en de locatie van de geluidsuiting (26 gemeenten; 25,0%) geregistreerd. Ook de aard van de melding, zoals het type klacht of signaal, wordt in 25 gemeenten (24,0%) vastgelegd.

In 21 gemeenten (20,2%) wordt geregistreerd om welk type geluidsuiting het gaat, bijvoorbeeld klokgelui of een versterkte oproep tot gebed. In 13 gemeenten (12,5%) worden ook gegevens vastgelegd over de duur of frequentie van de geluidsuiting.

Tabel 10. Geregistreerde gegevens bij meldingen van religieuze geluidsuitingen (n=104, meerdere antwoorden mogelijk)

Antwoordcategorie	Aantal	Percentage
Datum en tijd van melding	27	26,0
Soort geluidsuiting	21	20,2
Duur of frequentie	13	12,5
Locatie	26	25,0
Aard van de melding	25	24,0

Noot: Gemeenten konden meerdere antwoordopties selecteren; percentages tellen daardoor niet op tot 100%.

Van wie kwamen deze meldingen?

Gemeenten die in het afgelopen jaar één of meer meldingen rapporteerden over het gebruik van versterkte geluidsapparatuur bij religieuze uitingen, is gevraagd van wie deze meldingen afkomstig waren. Meerdere antwoorden waren mogelijk.

In gemeenten waar structureel een versterkte oproep tot gebed plaatsvindt, kwamen meldingen vrijwel uitsluitend van inwoners (8 van de 9 gemeenten met meldingen). In één gemeente met versterkte gebedsoproep werd daarnaast een melding via politie of handhaving genoemd.

In de overige gemeenten waar meldingen werden gerapporteerd, kwamen deze eveneens van inwoners (6 meldingen), met daarnaast in enkele gevallen meldingen via lokale media of raadsleden (2 gemeenten).

Aantal meldingen over versterkte geluidsapparatuur bij religieuze geluidsuitingen

Gemeenten die aangaven in het afgelopen jaar meldingen te hebben ontvangen over het gebruik van versterkte geluidsapparatuur bij de oproep tot gebed, is gevraagd om hoeveel meldingen dit betrof (Tabel 11). Deze vraag is uitsluitend beantwoord door gemeenten waar ten minste één melding is geregistreerd (zie ook Tabel 9).

Negen gemeenten met een versterkte oproep tot gebed hebben deze vraag beantwoord. Daarvan rapporteerden 5 gemeenten 1–5 meldingen te hebben ontvangen, 1 gemeente 6–10 meldingen en 3 gemeenten meer dan 10 meldingen. Alle vier gemeenten zonder versterkte oproep tot gebed die deze vraag hebben beantwoord, rapporteerden 1–5 meldingen te hebben ontvangen.

Tabel 11. Aantal meldingen over versterkte geluidsapparatuur bij religieuze geluidsuitingen bij gemeenten waar afgelopen jaar tenminste 1 melding is geregistreerd (n=13)

Aantal meldingen	Gemeenten met versterkte oproep tot gebed waar tenminste 1 melding is geregistreerd (n = 9)	Gemeenten zonder versterkte oproep tot gebed waar tenminste 1 melding is geregistreerd (n = 4)
1-5 meldingen	5	4
6-10 meldingen	1	0
Meer dan 10 meldingen	3	0

Noot: Deze vraag is uitsluitend beantwoord door gemeenten die aangaven in het afgelopen jaar ten minste één melding te hebben ontvangen.

Afhandeling van meldingen

Gemeenten die meldingen hebben ontvangen over het gebruik van versterkte geluidsapparatuur bij religieuze uitingen is gevraagd hoe deze meldingen zijn opgepakt of afgehandeld. De antwoorden zijn kwalitatief van aard en geven de praktijkervaringen van gemeenten weer.

In gemeenten waar sprake is van een versterkte oproep tot gebed en waar ten minste één melding is ontvangen (n = 9), geven meerdere gemeenten (n = 6) aan dat meldingen in eerste instantie zijn afgehandeld door klagers te informeren over de wet- en regelgeving, waarbij is toegelicht dat de oproep tot gebed binnen het bestaande juridische kader is toegestaan. Wanneer klagers niet tevreden waren met deze toelichting, is in enkele gevallen (n = 2) aanvullende uitleg gegeven. Enkele gemeenten (n = 2) geven aan dat klagers zijn uitgenodigd voor een gesprek of bezoek aan de betreffende moskee om nadere toelichting te krijgen.

Daarnaast beschrijven gemeenten (n = 3) dat meldingen al langere tijd spelen en dat afspraken zijn gemaakt over het geluidsniveau. In deze gevallen is aangegeven dat controles kunnen plaatsvinden om te toetsen of het afgesproken geluidsniveau wordt overschreden, waarna zo nodig het gesprek met de betrokken religieuze instelling wordt aangegaan. Gemeenten (n = 2) geven aan meldingen te hebben ontvangen over geluidsoverlast in combinatie met andere aspecten, zoals het aantal religieuze bijeenkomsten of uitingen. Deze meldingen zijn getoetst aan het kader van de Wet openbare manifestaties (Wom), waarbij is beoordeeld of er aanleiding was tot ingrijpen.

Verder geven meerdere gemeenten (n = 4) aan dat zij contact zoeken met de betrokken moskee of kerk. In deze situaties leidde dit tot aanpassing van het geluidsniveau of het beëindigen van het gebruik van versterkte geluidsapparatuur. Enkele gemeenten (n = 2) benoemen expliciet dat zij inzetten op dialoog of gesprek. Ook wordt genoemd door gemeenten (n = 2) dat bepaalde religieuze uitingen, zoals het oproepen tot een dienst, zijn vrijgesteld van toetsing binnen de geldende wet- en regelgeving.

In andere gevallen is de klager teruggebeld en geadviseerd om zelf contact op te nemen met de veroorzaker van de overlast (n = 3), waarbij wordt aangegeven dat er niet altijd besef is van de ervaren hinder. Wanneer dit niet wenselijk was of wanneer sprake was van aanhoudende klachten van meerdere omwonenden, heeft de gemeente een bemiddelende rol op zich genomen (n = 3). Gemeenten geven aan dat klagers individueel een terugkoppeling ontvingen over de afhandeling van hun melding (n = 2).

Daarnaast beschrijven enkele gemeenten (n = 2) dat handhaving en wijkagenten zijn gevraagd zichtbaar en benaderbaar te zijn in de buurt. Indien nodig werd opgetreden tegen nevenaspecten, zoals parkeeroverlast (n = 2). In dit verband wordt genoemd dat bij sommige moskeeën verkeersregelaars worden ingezet op eigen terrein (n = 2), terwijl parkeerproblemen zich met name voordoen op de openbare weg. Ook wordt gewezen op verkeersdrukte en rijgedrag in de omgeving voor en na religieuze bijeenkomsten (n = 2).

In gemeenten waar geen versterkte oproep tot gebed plaatsvindt, maar waar wel ten minste één melding is ontvangen (n = 4), geven meerdere gemeenten (n = 2) aan dat overleg heeft plaatsgevonden met de betrokken kerk, wat er in één geval toe heeft geleid dat klokgeluid in de nachtelijke uren is beëindigd. Andere gemeenten (n = 2) beschrijven dat bij meldingen boa's volgens de geldende handhavingsstrategie eerst het gesprek aangaan en dat handhavend optreden niet nodig is gebleken. Ook wordt genoemd door gemeenten (n = 2) dat contact is opgenomen met een ondernemer die overlast ervoer, of dat meldingen zijn beantwoord en afgehandeld.

5. Discussies, dialogen en voorvallen

Discussies, dialogen en voorvallen

Gemeenten is gevraagd of er in de afgelopen drie jaar discussies, dialogen of voorvallen zijn geweest naar aanleiding van religieuze geluidsuitingen.[23] Omdat religieuze geluidsuitingen niet in alle gemeenten voorkomen, zijn de uitkomsten uitgesplitst naar gemeenten waar een versterkte oproep tot gebed plaatsvindt en overige gemeenten (Tabel 12). In gemeenten zonder religieuze geluidsuitingen heeft deze vraag vooral betrekking op andere vormen, zoals klokgelui.

In gemeenten met structurele versterkte oproep tot gebed geeft het merendeel aan dat er in de afgelopen drie jaar één of meer discussies, dialogen of voorvallen hebben plaatsgevonden (8 van de 10 gemeenten). In de overige gemeenten wordt dit beperkt gerapporteerd. Het grootste deel geeft aan dat dergelijke situaties zich niet hebben voorgedaan (69 van 94 gemeenten) of dat dit niet bekend is (21 van 94 gemeenten).

Tabel 12. Discussies, dialogen of voorvallen rond religieuze geluidsuitingen in de afgelopen drie jaar, uitgesplitst naar aanwezigheid van structurele versterkte oproep tot gebed (n=104)

Antwoord	Gemeenten met structurele oproep tot gebed (n=10)	Overige gemeenten (n=94)
Ja	8 (80,0%)	4 (4,3%)
Nee	1 (10,0%)	69 (73,4%)
Niet bekend	1 (10,0%	21 (22,3%)
Totaal	10 (100,0%)	94 (100,0%)

Noot: Dit betreft een algemene vraag naar het voorkomen van discussies, dialogen of voorvallen en geeft geen informatie over de inhoud, duur of ernst hiervan.

Gemeenten (met en zonder structurele oproep tot gebed) die aangaven dat zich in de afgelopen drie jaar discussies, dialogen of voorvallen hebben voorgedaan naar aanleiding van religieuze geluidsuitingen (n=12, zie Tabel 12), is gevraagd dit nader toe te lichten en aan te geven hoe de gemeente hiermee is omgegaan.

In gemeenten waar een versterkte oproep tot gebed plaatsvindt, hebben de toelichtingen betrekking op verschillende situaties. Twee gemeenten verwijzen naar de start van de versterkte oproep tot gebed tijdens de coronaperiode. In deze gevallen informeerde de moskee vaak zelf omwonenden vooraf, en trad de gemeente met name reactief op bij klachten. Wanneer klachten betrekking hadden op het geluidsniveau, vond overleg plaats met het moskeebestuur, waarna het volume werd aangepast. Dit leidde tot het uitblijven van verdere klachten.

Daarnaast wordt melding gemaakt van situaties waarin klachten of vragen aanleiding gaven tot raadsvragen of bestuurlijk overleg (n=2). Één gemeente gaf aan dat zij deze signalen hebben beoordeeld binnen het geldende juridische kader, waaronder de Wet openbare manifestaties. Één gemeente benoemt expliciet dat het onderwerp politiek gevoelig ligt en dat de gemeente inzet op transparantie over haar positie, met aandacht voor het voorkomen van polarisatie.

[23] De vraag die werd gesteld: *"Zijn er de afgelopen drie jaar discussies, dialogen of voorvallen geweest naar aanleiding van religieuze geluidsuitingen in uw gemeente?"*

Niet alle genoemde voorvallen hadden betrekking op versterkte oproep tot gebed, sommige toelichtingen gingen over evangelisatieactiviteiten of andere religieuze uitingen die zijn getoetst aan de wet- en regelgeving, zonder dat dit leidde tot handhavend optreden.

In gemeenten zonder versterkte oproep tot gebed hadden de genoemde voorvallen voornamelijk betrekking op religieuze geluidsuitingen zoals kerkklokken, carillons of geluid tijdens kerkdiensten. Vijf gemeenten beschrijven klachten over nachtelijk klokgelui of langdurige religieuze bijeenkomsten. In deze gevallen vond overleg plaats met de betrokken kerk of instelling, waarna bijvoorbeeld het luiden van klokken in de nachtelijke uren werd aangepast of het geluidsniveau werd verlaagd.

Sommige situaties kregen bredere aandacht, bijvoorbeeld via media-aandacht of raadsvragen, waarna gemeenten toelichting gaven over de regels en de afwegingen die daarbij zijn gemaakt. Daarnaast wordt aangegeven dat klachten zijn geregistreerd, maar (vooralsnog) niet hebben geleid tot verdere acties.

Aard en ontwikkeling van ervaren overlast

Gemeenten is gevraagd hoe de overlast van religieuze geluidsuitingen (zoals klokgelui, versterkte gebedsoproepen en andere religieuze activiteiten met geluid, waaronder evangelisatieactiviteiten) werd ervaren en hoe deze zich in de afgelopen jaren heeft ontwikkeld (Tabel 13). Gemeenten konden bij deze vraag meerdere antwoordopties selecteren.[24]

In gemeenten waar een versterkte oproep tot gebed plaatsvindt, geven vijf gemeenten aan dat de overlast incidenteel werd ervaren en één gemeente dat de overlast regelmatig voorkwam. Vier gemeenten geven aan dat de overlast in de afgelopen jaren is toegenomen, terwijl twee gemeenten aangeven dat de overlast is afgenomen. Daarnaast geven twee gemeenten aan dat er geen sprake was van overlast. Uit de open toelichtingen blijkt dat een toename van overlast in deze gemeenten niet uitsluitend betrekking heeft op de versterkte oproep tot gebed. In één gemeente wordt de toegenomen overlast expliciet in verband gebracht met een toename van andere religieuze geluidsuitingen, zoals evangelisatieactiviteiten, die bij onder meer horecaondernemers tot ergernis hebben geleid.

In gemeenten zonder versterkte oproep tot gebed geven tien gemeenten aan dat overlast incidenteel werd ervaren. Geen van deze gemeenten rapporteert dat de overlast regelmatig voorkwam of dat deze in de afgelopen jaren is toegenomen. Eén gemeente geeft aan dat de overlast is afgenomen en één gemeente dat de overlast ongeveer gelijk is gebleven. Een grote meerderheid van deze gemeenten, namelijk 61, geeft aan dat er geen sprake was van overlast.

[24] De vraag die werd gesteld: *"Hoe zou u de omvang en ontwikkeling van eventueel ervaren overlast door religieuze geluidsuitingen in uw gemeente omschrijven? (meerdere antwoorden mogelijk)"*

Tabel 13. Aard en ontwikkeling van ervaren overlast, uitgesplitst naar aanwezigheid van structurele versterkte oproep tot gebed (n=104)*

Antwoord	Gemeenten met structurele oproep tot gebed (n=10)	Overige gemeenten (n=94)
Overlast incidenteel ervaren	5	10
Overlast regelmatig ervaren	1	0
Overlast toegenomen in afgelopen jaren	4	0
Overlast afgenomen in afgelopen jaren	2	1
Overlast ongeveer gelijk gebleven	–	1
Geen sprake van overlast	2	61
Onbekend / geen duidelijke gegevens	0	22

Noot: Gemeenten konden meerdere antwoordopties selecteren; aantallen tellen daardoor niet op tot het totaal aantal gemeenten per categorie. De vraag heeft betrekking op ervaren overlast van religieuze geluidsuitingen in brede zin (waaronder klokgelui, versterkte gebedsoproepen en andere religieuze activiteiten met geluid). De gerapporteerde overlast in gemeenten met een structurele versterkte oproep tot gebed betreft derhalve niet uitsluitend de versterkte gebedsoproep.

6. Behoeften aan ondersteuning of beleid

Ervaren knelpunten bij religieuze geluidsuitingen

Gemeenten is gevraagd of zij bij het onderwerp religieuze geluidsuitingen knelpunten ervaren, bijvoorbeeld in wet- en regelgeving, handhaving of communicatie. Van de **104 gemeenten** gaven **96 gemeenten** (92,3%) aan dat zij geen knelpunten ervaren. **8 gemeenten, met en zonder versterkte gebedsoproep,** (7,7%) gaven aan dat er knelpunten zijn.

Deze acht gemeenten lichtten hun knelpunten nader toe, deze hebben betrekking op verschillende aspecten:

- **Onduidelijkheid over toepassing van geluidsregels**, met name bij kerkklokken, carillons en de vraag hoe geluidsnormen moeten worden geïnterpreteerd.
- **Onduidelijkheid over het onderscheid tussen versterkte en onversterkte geluidsuitingen**, en de consequenties daarvan voor regulering en handhaving.
- **Onzekerheid over de ruimte voor lokale regelgeving sinds de invoering van de Omgevingswet**, waaronder de vraag welke bevoegdheden gemeenten nog hebben om regels te stellen in een verordening.
- **Spanning rond de toepassing van de Wet openbare manifestaties (Wom)**, waarbij wordt aangegeven dat meldingen zijn afgehandeld door te wijzen op het feit dat religieuze geluidsuitingen binnen het geldende wettelijke kader zijn toegestaan, en dat dit standpunt niet altijd wordt begrepen of geaccepteerd door melders.
- **Gebrek aan kennis of handelingsperspectief** bij het omgaan met meldingen of klachten, wanneer deze zich voordoen.
- **Politieke gevoeligheid van het onderwerp**, met zorgen over mogelijke polarisatie, wat maakt dat gemeenten het onderwerp terughoudend of ‘low profile’ benaderen.

7. Conclusies

Deze rapportage presenteert de resultaten van een **eerste, verkennende 0-meting** onder 104 gemeenten naar het voorkomen (de aanwezigheid), de regulering en de gemeentelijke praktijk rondom religieuze geluidsuitingen, met specifieke aandacht voor versterkte oproepen tot gebed. De bevindingen zijn gebaseerd op **door gemeenten ingevulde vragenlijsten** en hebben een **beschrijvend karakter**. Zij bieden een **eerste inkijk** in hoe gemeenten dit onderwerp in de praktijk benaderen en vormen een feitelijke basis voor de vervolgstappen binnen het bredere verkenningstraject.

De aanwezigheid van religieuze geluidsuitingen

Op basis van deze 0-meting ontstaat een eerste beeld van de aanwezigheid van religieuze geluidsuitingen in de openbare ruimte. In een deel van de deelnemende gemeenten (71 van de 104) is sprake van dergelijke uitingen, waarbij het in de meeste gevallen gaat om klokgelui vanuit kerken. Structurele versterkte oproepen tot gebed vanuit moskeeën worden door een beperkt aantal gemeenten gemeld (10 van de 104). In een deel van de deelnemende gemeenten (23 van de 104) komen religieuze geluidsuitingen niet voor of zijn hierover geen gegevens beschikbaar. Deze uitkomsten geven een indicatie van de spreiding van religieuze geluidsuitingen, maar laten geen uitspraken toe over de landelijke situatie als geheel.

Regelgeving en beleidskaders

De 0-meting laat zien dat het merendeel van de deelnemende gemeenten geen afzonderlijke, expliciet op religieuze of versterkte religieuze geluidsuitingen toegesneden algemene regelgeving heeft vastgesteld. Gemeenten geven aan in de praktijk vooral gebruik te maken van bestaande algemene kaders, zoals bepalingen in de Algemene Plaatselijke Verordening, algemene geluids- of hinderregels, het omgevingsplan en landelijke wetgeving, waaronder de Wet openbare manifestaties. Een beperkt aantal gemeenten verwijst naar specifieke bepalingen of uitzonderingen binnen andere lokale kaders. Binnen deze eerste inventarisatie ontstaat daarmee het beeld dat religieuze geluidsuitingen in veel gemeenten beleidsmatig beperkt zijn uitgewerkt, mede omdat zij in de lokale praktijk weinig voorkomen of zelden aanleiding geven tot structurele meldingen.

Praktijk van uitvoering, toezicht en communicatie

In de uitvoeringspraktijk hanteren gemeenten uiteenlopende werkwijzen. In sommige gemeenten is sprake van een meldings- of vergunningplicht voor versterkte religieuze geluidsuitingen, terwijl andere gemeenten alleen optreden in specifieke situaties, zoals bij nieuwe initiatieven of naar aanleiding van meldingen. Structureel toezicht, bijvoorbeeld in de vorm van geluidsmetingen of periodieke controles, komt slechts in beperkte mate voor. Op basis van deze eerste meting lijkt toezicht en handhaving in veel gemeenten vooral reactief van aard te zijn en gekoppeld aan concrete signalen of klachten.

Ervaringen, meldingen en spanningen

De meeste deelnemende gemeenten geven aan dat zich in de afgelopen jaren geen discussies, dialogen of voorvallen hebben voorgedaan naar aanleiding van religieuze geluidsuitingen. In gemeenten waar structureel een versterkte oproep tot gebed plaatsvindt, worden relatief vaker meldingen geregistreerd. Het gaat daarbij vooral om meldingen over geluidsoverlast en in enkele gevallen om vragen over regelgeving of ervaren spanningen.

Tegelijkertijd blijkt uit de door gemeenten gegeven toelichtingen dat deze ervaringen betrekking hebben op **religieuze geluidsuitingen in brede zin** en zich **niet uitsluitend** richten op de versterkte oproep tot gebed. Ook in gemeenten waar een versterkte oproep tot gebed plaatsvindt, kunnen meldingen samenhangen met andere religieuze activiteiten met geluid, zoals evangelisatieactiviteiten of andere bijeenkomsten.

Uit de toelichtingen blijkt verder dat gemeenten deze situaties doorgaans casusgericht benaderen, bijvoorbeeld door het geven van uitleg over het juridisch kader, overleg met betrokken partijen, bemiddeling of het maken van afspraken over geluidsniveau of tijdstippen.

Beperkte ervaren knelpunten en ondersteuningsbehoeften

Een klein aantal deelnemende gemeenten (n=8) benoemt knelpunten in de omgang met religieuze geluidsuitingen. Deze knelpunten hebben met name betrekking op onduidelijkheid over de toepassing van geluidsnormen, de ruimte voor lokale regulering binnen bestaande wetgeving en de bestuurlijke gevoeligheid van het onderwerp. Het merendeel van de gemeenten geeft echter aan geen knelpunten te ervaren en geen directe behoefte te hebben aan aanvullend beleid. Deze bevindingen geven een eerste indicatie van hoe gemeenten hun handelingsruimte ervaren, maar vragen om nadere verdieping in vervolgfases van het traject.

Betekenis van de 0-meting binnen het vervolgtraject

Deze 0-meting geeft een eerste, verkennende indruk van de wijze waarop gemeenten in de praktijk omgaan met religieuze geluidsuitingen. De resultaten schetsen in hoofdlijnen waar dergelijke geluidsuitingen een rol spelen en waar zij nauwelijks voorkomen, en laten zien hoe gemeenten hier binnen de bestaande juridische en beleidsmatige kaders invulling aan geven.

De bevindingen uit deze meting dienen met de nodige terughoudendheid te worden geïnterpreteerd en bieden geen basis voor vergaande conclusies over de effectiviteit, toereikendheid of wenselijkheid van regelgeving of beleid. Dergelijke vragen vragen om verdere verdieping, nadere duiding en het betrekken van aanvullende perspectieven. In die zin vormt deze 0-meting een eerste stap binnen het bredere traject, waarin deze eerste bevindingen in samenhang verder worden verkend.

Bijlage 1

Tabel 1.1. Verdeling stedelijkheid Nederland in vergelijking met de deelnemende gemeenten

Stedelijkheid	Aantal deelnemende gemeenten	% deelnemende gemeenten	Aantal gemeenten in Nederland	% gemeenten in Nederland	Verschil tussen gemeenten Nederland en deelnemende gemeenten (%)
Zeer sterk stedelijk	3	2.9	23	6.7	-3.8
Sterk stedelijk	10	9.6	72	21.1	-11.5
Matig stedelijk	9	8.7	77	22.5	-13.8
Weinig stedelijk	60	57.7	121	35.4	22.3
Niet-stedelijk	22	21.2	49	14.3	6.9
Totaal	104	100.0	342	100.0	

Bron CBS 2024/2025

Bijlage 2

Vragenlijst 0-meting gemeenten

Introductie:

In sommige gemeenten klinken versterkte gebedsoproepen of andere religieuze geluidsuitingen. Hoe hiermee wordt omgegaan verschilt per gemeente en hangt samen met lokaal beleid en de toepassing van de Wom en APV. Namens het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) nodigen wij uw gemeente uit om deel te nemen aan een landelijke verkenning naar de uiteenlopende manier waarop gemeenten omgaan met versterkte gebedsoproepen en andere religieuze geluidsuitingen. Met deze vragenlijst verkennen we hoe gemeenten omgaan met versterkte gebedsoproepen of andere (versterkte) religieuze geluidsuitingen. Uw antwoorden helpen om inzicht te krijgen in beleid, praktijk, toezicht én ervaringen. De resultaten worden vertrouwelijk verwerkt en uitsluitend gebruikt voor deze verkenning. **Wij verzoeken u deze vragenlijst in te laten vullen door een ambtenaar of collega die goed bekend is met het beleid en de uitvoering rond de Wom en APV in het kader van de versterkte gebedsoproepen of andere religieuze geluidsuitingen.**

Deelname is anoniem en vertrouwelijk.

Let op: deze vragenlijst is uitsluitend bedoeld voor intern gebruik binnen uw gemeente en mag niet worden verspreid.

Algemene informatie
Deze gegevens worden uitsluitend gebruikt voor administratieve doeleinden binnen het analyseteam. Ze worden niet gedeeld met derden en maken geen onderdeel uit van de analyse. We gebruiken deze informatie alleen om bijvoorbeeld dubbelingen te voorkomen en de respons te beheren.
Gemeente:

_____

Afdeling:

_____

Contactpersoon van de gemeente:

_____

Wat speelt er in uw gemeente?

Met de volgende vragen vragen we naar het voorkomen van religieuze geluidsuitingen die via luidsprekers of andere versterking hoorbaar zijn in de openbare ruimte. Denk hierbij aan klokgelui, processies, versterkte oproepen tot gebed of andere vormen van versterkt (religieus) geluid.

Komen in uw gemeente religieuze geluidsuitingen voor die, al dan niet met versterking, hoorbaar zijn in de openbare ruimte?

- Ja, regelmatig
- Ja, af en toe
- Nee
- Niet bekend

Kunt u voorbeelden geven van (versterkte) religieuze geluidsuitingen in uw gemeente?

_____

_____

_____

_____

_____

Wordt er in uw gemeente gebruikgemaakt van een versterkte oproep tot gebed (adhan) vanuit een moskee?

- Ja, structureel
- Ja, incidenteel
- Nee
- Anders, namelijk: _____
- Niet bekend

Indien ja: Kunt u kort beschrijven hoe dit in de praktijk plaatsvindt? (bijvoorbeeld: frequentie, tijdstippen, afspraken met moskee, etc.)

_____

_____

_____

_____

_____

Hoe is dit geregeld in uw gemeente?
Hier vragen we hoe uw gemeente regelgeving rond versterkte religieuze geluidsuitingen heeft vastgelegd. Denk aan het gebruik van de gemeentelijke bevoegdheid op basis van artikel 10 van de Wet Openbare Manifestaties (Wom), de Algemene Plaatselijke Verordening (APV) of andere lokale kaders.

Heeft uw gemeente specifieke regelgeving voor versterkte religieuze geluidsuitingen?

- Ja
- Nee
- Niet specifiek, maar valt onder algemeen geluid- of hinderbeleid
- Anders, namelijk: _____
- Niet bekend

Kunt u kort toelichten waarom er geen specifiek beleid is opgesteld?

_____

_____

_____

_____

_____

In welke vorm heeft uw gemeente regels opgesteld voor de versterkte religieuze geluidsuitingen? *(meerdere antwoorden mogelijk)*

- Algemene Plaatselijke Verordening (APV)
- Milieu-/ geluidsbeleid (bijvoorbeeld geluidsnormen of hinderbeleid)
- Afspraken of convenanten met gebedshuizen of andere instellingen
- Anders, namelijk: _____

Welke regels heeft uw gemeente opgesteld voor de versterkte religieuze geluidsuitingen?

_____

_____

_____

_____

_____

Moet een moskee of andere instelling in uw gemeente een melding doen of toestemming vragen voor een versterkte religieuze geluidsuiting?

- Ja, melding
- Ja, vergunning/ toestemming
- Nee
- Alleen in specifieke gevallen (bijv. bij klachten, of bij nieuw gebruik)
- Anders, namelijk: _____
- Niet bekend

Heeft uw gemeente in de afgelopen vijf jaar één of meer verzoeken ontvangen voor het gebruik van geluidsversterkende apparatuur bij religieuze uitingen, bijvoorbeeld de oproep tot gebed?

- Ja, één of enkele keren
- Ja, meerdere keren
- Nee
- Niet bekend

Kunt u kort toelichten wat voor soort verzoek(en) dit waren en hoe de gemeente daarop heeft gereageerd?

_____

_____

_____

_____

_____

Praktijk, toezicht en meldingen
Tot slot willen we graag weten hoe de regels in de praktijk worden toegepast. Hoe gaat uw gemeente om met situaties, toezicht en eventuele klachten of dilemma's?
Hoe gaat uw gemeente in de praktijk om met al bestaande versterkte religieuze geluidsuitingen en zijn hier (nieuwe) vergunningen voor nodig?

_____

_____

_____

_____

_____

Wordt er vanuit de gemeente actief gecommuniceerd met inwoners over religieuze geluidsuitingen (zoals versterkte gebedsoproepen)?

- Ja, proactief (bijv. via website, bewonersbrieven, bijeenkomsten)
- Ja, reactief (bijv. naar aanleiding van klachten of vragen)
- Nee, niet specifiek
- Niet bekend

Kunt u kort toelichten hoe er hierover gecommuniceerd wordt in uw gemeente?

_____

_____

_____

_____

_____

Hoe vindt toezicht op de regels - of registratie van meldingen van overlast - plaats binnen uw gemeente met betrekking tot versterkt geluid bij religieuze uitingen? *(meerdere antwoorden mogelijk)*

- Structureel toezicht (zoals geluidsmetingen of controles)
- Alleen bij meldingen of klachten
- Registratie van klachten of meldingen (bijv. via meldpunt)
- Geen toezicht of registratie
- Niet bekend

Welke gegevens worden geregistreerd? *(meerdere antwoorden mogelijk)*

- Datum en tijd van melding
- Soort geluidsuiting
- Duur of frequentie

- Locatie
- Aard van de melding
- Anders, namelijk: _____

Zijn er de afgelopen drie jaar discussies, dialogen of voorvallen geweest naar aanleiding van religieuze geluidsuitingen in uw gemeente?

- Ja
- Nee
- Niet bekend

Kunt u kort toelichten wat er speelde en hoe de gemeente hiermee is omgegaan?

_____

_____

_____

_____

_____

Hoe zou u de omvang en ontwikkeling van eventueel ervaren overlast door religieuze geluidsuitingen in uw gemeente omschrijven? *(meerdere antwoorden mogelijk)*

- De overlast werd incidenteel ervaren
- De overlast kwam regelmatig voor
- De overlast is de afgelopen jaren toegenomen
- De overlast is de afgelopen jaren afgenomen
- De overlast is ongeveer gelijk gebleven
- Er was geen overlast
- Onbekend/ geen duidelijke gegevens

Wilt u uw antwoord toelichten? Indien nee, sla de vraag dan over.

_____

_____

_____

_____

_____

Heeft uw gemeente in het afgelopen jaar meldingen ontvangen (van moskeeën, bewoners of andere betrokkenen) over het gebruik van versterkte geluidsapparatuur bij religieuze uitingen? *(meerdere antwoorden mogelijk)*

- Ja, over geluidsoverlast
- Ja, over onduidelijkheid rond regels of vergunningen
- Ja, over ervaren discriminatie of ongelijke behandeling
- Ja, anders, namelijk: _____
- Nee, er zijn geen meldingen ontvangen
- Niet bekend

Van wie kwamen deze meldingen? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Inwoners
- Geloofsgemeenschappen (zoals moskeeën, kerken, tempels)
- Politie of handhaving
- Lokale media of raadsleden
- Anders, namelijk: _____
- Niet bekend

Kunt u kort toelichten hoe deze meldingen zijn opgepakt of afgehandeld?

_____

_____

_____

_____

_____

Hoeveel meldingen heeft u het afgelopen jaar ontvangen over het gebruik van versterkte geluidsapparatuur bij gebedsoproepen?

- 1 – 5 Meldingen
- 6 – 10 Meldingen
- Meer dan 10 meldingen
- Niet bekend

Knelpunten en behoefte aan contact
Zijn er knelpunten waar u bij dit onderwerp tegenaan loopt, bijvoorbeeld in wet- of regelgeving, handhaving of communicatie?

- Nee
- Ja, namelijk: _____

Wilt u verder nog iets kwijt over dit onderwerp? Indien nee, sla de vraag dan over.

_____

_____

_____

_____

Afsluiting

Hartelijk dank voor het invullen van deze vragenlijst. Uw bijdrage helpt om een landelijk beeld te krijgen van hoe gemeenten omgaan met religieuze geluidsuitingen, zoals versterkte gebedsoproepen. De resultaten worden na de zomer gedeeld met alle deelnemende gemeenten.

Heeft u vragen? Neem gerust contact op met Labyrinth Onderzoek & Advies, via info@labyrinthonderzoek.nl.

Bijlage II. Gespreksverslag gemeente A

Gespreksverslag verdiepend gesprek gemeente A

Datum: februari 2026
Locatie: moskee, gemeente A
Aanwezigen: gespreksleider en onderzoeker Labyrinth, twee rijksambtenaren (SZW), één gemeenteambtenaar, twee moskeebestuurders, twee vertegenwoordigers van de bewonersorganisatie

1. Algemeen beeld

In gemeente A verloopt de versterkte gebedsoproep overwegend rustig. De invoering tijdens de coronaperiode riep aanvankelijk vragen en onrust op bij omwonenden, maar deze zijn grotendeels via informeel contact en communicatie opgevangen. Formele klachten zijn uitgebleven.

De situatie kenmerkt zich door een stabiele verstandhouding tussen gemeente, moskeeën en bewonersorganisatie. Kleine spanningen of misverstanden worden opgevangen via bestaande relaties en direct contact, zonder dat formele instrumenten nodig zijn.

2. Werkzame factoren

Direct en laagdrempelig contact
Een belangrijke succesfactor is het directe contact tussen moskee en omwonenden. Bewoners beschikken over de contactgegevens van de moskeebestuurder en kunnen eenvoudig bellen of appen. Meldingen worden snel opgepakt. Een moskeebestuurder verwoordde dit als volgt:

> **"Als er iets is, neem contact op. We lossen het direct op."**

Een vertegenwoordiger van de bewonersorganisatie bevestigde dat dit in de praktijk het verschil maakt:

> **"Direct contact helpt."**

Proactieve houding van de moskee
De moskee investeert actief in de relatie met de omgeving. Zo worden omwonenden tijdens de ramadan persoonlijk benaderd vanwege mogelijke drukte in de avonduren. Bij parkeeroverlast wordt direct ingegrepen. Deze aanpak draagt bij aan wederzijds begrip en vertrouwen.

Bewuste omgang met geluid
De moskee stuurt actief op het bereik van het geluid en heeft technisch laten onderzoeken tot waar de oproep hoorbaar is. Toen bij één van de moskeeën in de beginfase bleek dat een nieuwe geluidsinstallatie niet goed was afgesteld en de oproep te ver reikte, is dit via onderling overleg snel gecorrigeerd. Zoals één van de betrokkenen het samenvatte:

"We hebben het samen opgelost."

Relationele aanpak van de gemeente
De gemeente kiest bewust voor een relationele aanpak. Bij meldingen wordt eerst het gesprek aangegaan en uitleg gegeven over het juridisch kader. Formele instrumenten, zoals een geluidsmeting, worden terughoudend ingezet:

"Geluidsmeting is laatste redmiddel, want het verbetert de verhouding niet."

Handhaving wordt pas overwogen als overleg geen resultaat oplevert. In de praktijk is dat tot nu toe niet nodig gebleken. Het klantcontactcentrum speelt een rol in de eerste opvang van signalen en verwijst door waar nodig.

3. Rol van de gemeente

De gemeente omschrijft haar rol als faciliterend, niet regisserend. Het contact met moskeeën en bewonersorganisatie is in de loop der jaren organisch gegroeid. Binnen de gemeentelijke organisatie wordt wel handelingsverlegenheid gesignaleerd: sommige collega's weten niet goed hoe zij een moskee moeten benaderen. De betrokken ambtenaar hanteert daarvoor een pragmatische redenering:

"Het zijn gewoon mensen. Als je niet weet hoe je de vraag moet stellen: hoe zou je het doen als het een kerkgemeenschap was? Dan doe je het nu ook zo."

4. Beleving en onderliggende dynamiek

Uit het gesprek komt naar voren dat meldingen niet altijd alleen over geluid gaan. Zowel de gemeente als de moskeebestuurders signaleren dat achter klachten soms bredere gevoelens van onbekendheid of ongemak schuilgaan. Een moskeebestuurder stelde de vraag:

"Is het echt geluid, of zit er angst onder?"

De gemeente bevestigde dit beeld en wees op de invloed van bredere maatschappelijke en politieke discussies op de beleving van omwonenden. Als reactie hierop wordt actief ingezet op ontmoeting: zo zijn gemeenteambtenaren meegenomen naar de moskee voor een rondleiding. De moskee organiseert open dagen en heeft in het verleden proactief communicatie verspreid in de wijk. Tegelijkertijd blijft een deel van de bewoners moeilijk te bereiken. Zoals een vertegenwoordiger van de bewonersorganisatie het verwoordde:

"Die bouwen een muur."

5. Aandachtspunten

Een terugkerend aandachtspunt is de afhankelijkheid van personen. De huidige stabiele situatie is mede gebouwd op langdurige relaties tussen individuen, zowel bij de gemeente als bij de moskeeën en de bewonersorganisatie. Personeelswisselingen vormen daarvoor een risico:

> **"Voor je iemand kent, zijn ze weer weg."**

De betrokken ambtenaar werkt aan overdracht en het breder verankeren van de opgebouwde werkwijze, zodat de continuïteit ook na een wisseling gewaarborgd blijft.

6. Conclusie

Gemeente A laat zien dat de versterkte gebedsoproep goed kan functioneren wanneer direct contact, vertrouwen en dialoog centraal staan. De bestaande juridische kaders bieden voldoende houvast, maar worden in de praktijk vooral als achtervang ingezet. De werkzame factoren liggen niet in regelgeving, maar in de kwaliteit van relaties en communicatie tussen betrokken partijen.

Bijlage III. Gespreksverslag gemeente B

Gespreksverslag verdiepend gesprek gemeente B

Datum: december 2025
Locatie: moskee, gemeente B
Aanwezigen: gespreksleider en onderzoeker Labyrinth, twee rijksambtenaren (SZW), één gemeenteambtenaar, drie moskeebestuurders van verschillende moskeeën in de gemeente

1. Algemeen beeld

Gemeente B is een grote stedelijke gemeente waar versterkte gebedsoproepen structureel voorkomen vanuit meerdere moskeeën. De gemeente volgt het landelijke patroon van reactief beleid: er is geen specifieke regelgeving voor religieuze geluidsuitingen, en de aanpak is casusgericht. Tegelijkertijd wijkt gemeente B op een aantal punten af van het landelijke beeld: het aantal meldingen ligt hoger dan gemiddeld en het thema heeft een grotere maatschappelijke zichtbaarheid.

2. Rol van moskeeën in de samenleving

Moskeebestuurders benadrukken dat moskeeën een bredere maatschappelijke rol vervullen dan alleen religie. De gebedsoproep wordt in dat licht gezien als onderdeel van een zichtbare, positieve aanwezigheid in de stad. Tegelijkertijd plaatsen bestuurders de discussie over de gebedsoproep nadrukkelijk in een breder perspectief van gelijke behandeling van religieuze uitingen:

"Ik heb 20 jaar naast een kerk gewoond, maar het kwam nooit bij me op om een klacht in te dienen."

Er is behoefte aan een religieneutrale benadering, waarbij dezelfde regels gelden voor alle geloofsgemeenschappen.

3. Werkwijze van de gemeente

De gemeente hanteert een reactieve werkwijze: bij meldingen wordt een standaard juridische toelichting gegeven op basis van bestaande wetgeving, waarna indien nodig een gesprek volgt of wordt doorverwezen naar de betreffende moskee. Er is geen meld- of vergunningsplicht vooraf. Meldingen worden geregistreerd op datum, tijdstip, locatie en aard.

Een complicerende factor is de interne versnippering binnen de gemeente. Moskeebestuurders geven aan dat zij soms te maken krijgen met meerdere afdelingen (veiligheid, milieu, stadsontwikkeling) zonder duidelijk aanspreekpunt. Ook intern bleek afstemming niet altijd vanzelfsprekend:

"We hebben een soort getouwtrek gehad met de milieudienst over wie verantwoordelijk is."

---

4. Meldingen en trends

Gemeente B ontvangt meer meldingen dan de landelijke meerderheid zoals gerapporteerd in de 0-meting. Waar de meeste gemeenten jaarlijks weinig tot geen meldingen rapporteren, liep het aantal in gemeente B in één jaar op tot ruim honderd. Daarbij zijn nuanceringen van belang: meldingen zijn niet altijd afkomstig van unieke personen, er zijn herhaalde en gebundelde klachten, en soms is sprake van georganiseerde melding door een kleine groep bewoners.

Een patroon dat ook landelijk zichtbaar is, doet zich ook hier voor: bij de start of uitbreiding van een gebedsoproep volgt een piek in meldingen, waarna de aantallen doorgaans dalen naarmate er gewenning optreedt.

5. Klachtenafhandeling en communicatie

Moskeeën zijn actief in de afhandeling van klachten. Bewoners worden uitgenodigd voor een gesprek, en waar mogelijk worden concrete aanpassingen gedaan: het geluidsniveau of de richting van luidsprekers wordt bijgesteld, de keuze van degene die de oproep doet wordt overwogen. Een bestuurder verwoordde de aanpak als volgt:

"We nodigen mensen altijd uit voor gesprek. Als er iets aan te passen is, doen we dat ook."

Om de afhandeling te stroomlijnen werken de moskeeën met een vast contactpersoon naar wie alle klachten worden doorverwezen. Omdat klachten soms bij de verkeerde moskee terechtkomen, de geluiden van verschillende moskeeën zijn in de wijk moeilijk te onderscheiden, stemmen de moskeeën ook onderling af over de herkomst van meldingen.

6. Spanningen: recht versus beleving

Een terugkerend spanningsveld is dat de gebedsoproep juridisch is toegestaan, maar door een deel van de bewoners toch als overlast wordt ervaren. Bewoners begrijpen niet altijd dat iets wat zij als hinderlijk ervaren binnen de wettelijke kaders valt. Volgens gespreksdeelnemers gaat het daarbij niet alleen om onbekendheid met de regels, maar ook om breder ongenoegen:

"Het is niet alleen onwetendheid, maar ook ongenoegen."

Tegelijkertijd zijn er ook positieve ervaringen. Bewoners die aanvankelijk klaagden, reageerden na een gesprek met de moskee soms waarderend. En er zijn ook omwonenden die de gebedsoproep als aangenaam of verrijkend ervaren.

7. Aandachtspunten

Gemeente B noemt een aantal aandachtspunten. Er is behoefte aan meer duidelijkheid over de toepassing van geluidsnormen en aan heldere publieke communicatie over wat wel en niet is toegestaan. Daarnaast worden toenemende polarisatie en een stijging van het aantal haatreacties richting moskeeën gesignaleerd, wat de verhoudingen onder druk zet.

8. Conclusie

Gemeente B laat zien hoe de versterkte gebedsoproep er in een grote stedelijke context uitziet: meer meldingen, grotere maatschappelijke zichtbaarheid en meer complexiteit in de afhandeling. Tegelijkertijd bevestigt de casus het bredere patroon: dialoog werkt, directe communicatie tussen moskee en omwonenden is effectief, en de juridische kaders volstaan, maar bieden op zichzelf geen antwoord op het maatschappelijke ongenoegen dat soms meespeelt.

Bijlage IV. Gespreksverslag gemeente C

Gespreksverslag verdiepend gesprek gemeente C

Datum: december 2025 – maart 2026
Locatie: gemeente C
Aanwezigen:
Dit verslag is gebaseerd op drie afzonderlijke gesprekken die in gemeente C zijn gevoerd:

1. Een gesprek met een wethouder en drie gemeenteambtenaren (leefbaarheid, veiligheid en ruimtelijke ordening)
2. Een gesprek met het moskeebestuur
3. Een gesprek met een vertegenwoordiger van de buurtbewoners

De gesprekken zijn afzonderlijk gevoerd en hieronder thematisch samengevoegd. Waar perspectieven van elkaar afwijken, is dat expliciet benoemd.

1. Algemeen beeld

In gemeente C is in de loop van 2025 spanning ontstaan rondom de invoering van een versterkte gebedsoproep vanuit een lokale moskee. De situatie is illustratief voor de wijze waarop een combinatie van factoren — veranderende verwachtingen, gebrekkige communicatie, onderling wantrouwen en bredere maatschappelijke context — kan leiden tot escalatie, ook wanneer het geluidsniveau zelf binnen de juridische normen valt.

Ten tijde van de gesprekken was de situatie in een voorzichtig rustiger vaarwater terechtgekomen. Het moskeebestuur had stappen gezet om het geluid te beperken en de communicatie met omwonenden te verbeteren. Zowel de gemeente als de bewonersvertegenwoordiger signaleerden tekenen van beweging richting een meer pragmatische oplossing.

2. Voorgeschiedenis en verwachtingen

De moskee stond bij omwonenden en de gemeente bekend als een 'stille moskee', op basis van mondelinge afspraken die bij de bouw zijn gemaakt. Deze afspraken waren niet schriftelijk vastgelegd en de betrokken bestuurders en ambtenaren waren inmiddels vervangen. Juridisch advies bevestigde dat de gemeente op basis van deze afspraken publiekrechtelijk niets kon afdwingen: de grondwettelijke bescherming van godsdienstvrijheid gaat boven privaatrechtelijke afspraken.

Het nieuwe moskeebestuur kondigde aan te starten met een tweemaal daagse versterkte gebedsoproep. Voor omwonenden kwam dit onverwacht. De bewonersvertegenwoordiger beschreef dat bewoners lange tijd waren uitgegaan van de eerdere informele afspraken en de verandering daardoor ervoeren als een breuk. Hoewel juridisch weinig afdwingbaar bleek, woog dit voor bewoners emotioneel zwaar.

Het nieuwe bestuur verwees naar het oude bestuur en stelde dat de bij de bouw gemaakte afspraken voor een beperkte periode golden. Het oude bestuur erkende achteraf dat bewoners eerder en beter betrokken hadden moeten worden bij deze verandering.

3. Communicatie en escalatie

De wijze waarop de gebedsoproep werd ingevoerd droeg bij aan de onrust. Omwonenden werden kort van tevoren geïnformeerd via een briefje en uitgenodigd voor een informatiebijeenkomst waarbij de eerste oproep meteen plaatsvond. Zowel vanuit de gemeente als vanuit de bewonersvertegenwoordiger werd de gekozen volgorde (eerst invoeren, dan pas het gesprek voeren) als ongelukkig ervaren. Bewoners hadden het gevoel dat er geen echte inspraak meer mogelijk was.

De bijeenkomst leidde niet tot toenadering. Deelnemers met uiteenlopende gevoelens (ontroering bij gelovigen, onrust bij omwonenden) kwamen tegenover elkaar te staan. Taalbarrières bemoeilijkten de communicatie verder. De bewonersvertegenwoordiger beschreef de sfeer als polariserend: bewoners voelden zich onvoldoende serieus genomen in hun zorgen, terwijl vanuit het moskeebestuur gevoelens van onveiligheid en wantrouwen speelden, mede door incidenten en negatieve reacties vanuit de omgeving.

4. Rol van de gemeente

De gemeente bevond zich in een lastige positie: juridisch was er geen grond om de gebedsoproep te beperken, terwijl omwonenden verwachtten dat de gemeente zou optreden op basis van de vermeende eerdere afspraken. Geluidsmetingen toonden aan dat het volume binnen de normen viel, maar dit antwoord werd door omwonenden niet als bevredigend ervaren.

De gemeente koos ervoor de communicatieverantwoordelijkheid primair bij de moskee te laten en zelf reactief te opereren: klachten werden individueel beantwoord, maar er vond geen brede publieke communicatie richting de wijk plaats. Achteraf werd dit als een gemiste kans gezien. Een ambtenaar reflecteerde:

> **"De verantwoordelijkheid is volledig bij de moskee gelaten. Achteraf denk ik dat wij als gemeente actiever hadden kunnen communiceren over onze eigen positie. Je bereikt niet de mensen die zich niet melden. Dat zien we als een leermoment."**

De bewonersvertegenwoordiger bevestigde dit beeld. Zij gaf aan dat bewoners lange tijd het gevoel hadden dat de gemeente onvoldoende zichtbaar aanwezig was. Tegelijkertijd erkende zij dat de gemeente zich in een ingewikkelde positie bevond en dat de juridische ruimte om in te grijpen beperkt was. Zij noemde als mogelijke verbeterpunten: eerder bewonersbijeenkomsten organiseren, verwachtingen beter managen en duidelijker communiceren over de eigen rol en beperkingen.

Intern waren meerdere gemeentelijke afdelingen betrokken, leefbaarheid, veiligheid en ruimtelijke ordening, wat de coördinatie bemoeilijkte. Een ambtenaar gaf aan:

> **"Als we kiezen voor een bepaalde beleidslijn, dan zou er een knelpunt kunnen ontstaan. Er ontbreekt een instrument om het handen en voeten te geven."**

5. Beleving van bewoners

Volgens de bewonersvertegenwoordiger ging het conflict voor veel bewoners niet alleen over geluidsoverlast. Het geluid zelf werd door sommigen als relatief beperkt ervaren. Belangrijker was het gevoel dat een verandering 'over de buurt was uitgestort' zonder gezamenlijk proces en zonder dat bewoners invloed hadden gehad.

Daarbij speelde mee dat de relatie met het nieuwe bestuur anders was dan met het oude. Het oude bestuur werd door veel bewoners als toegankelijk en verbindend ervaren: er was meer informeel contact met de buurt. Het

nieuwe bestuur communiceerde formeler en directer, wat sneller leidde tot misverstanden en gevoelens van afstand.

De bewonersvertegenwoordiger benadrukte dat niet alle bewoners hetzelfde dachten. Een deel van de buurt zocht vooral rust en praktische oplossingen, zonder verdere escalatie.

6. Onderliggende spanningen

De spanning in de wijk ging verder dan de gebedsoproep alleen. Een reeks incidenten, waaronder vernielingen bij de moskee en bij een bestuurder persoonlijk, had het onderlinge vertrouwen ernstig beschadigd. Hoewel de politie de incidenten niet linkte aan gerichte acties, werden ze door de moskee als bedreigend ervaren en droegen ze bij aan een defensieve houding van het bestuur.

Gaandeweg gingen ook andere thema's door de situatie lopen: parkeeroverlast, gebruik van een nabijgelegen speelterrein en gevoelens van verlies van invloed op veranderingen in de wijk. De bewonersvertegenwoordiger signaleerde dat sommige bewoners het gevoel kregen dat de wijk veranderde zonder dat zij daar invloed op hadden. Tegelijkertijd leefde bij delen van de moskeegemeenschap juist het gevoel onvoldoende geaccepteerd of zelfs bedreigd te worden. Het landelijke politieke klimaat werd door meerdere gespreksdeelnemers als een verzwarende factor benoemd die deze wederzijdse gevoeligheden versterkte.

7. Ontwikkelingen en de-escalatie

In de aanloop naar de gesprekken waren er signalen dat de situatie zich in positieve richting ontwikkelde. Het moskeebestuur had zelf het onderwerp aangekaart in een overleg met de gemeente en had aangegeven geen conflict met de buurt te willen. Concrete stappen waren gezet: een kleinere geluidsinstallatie was aangeschaft, de luidsprekers waren gericht op het aangrenzende bedrijventerrein en omwonenden zouden per brief worden geïnformeerd. Een ambtenaar beschreef dit als volgt:

> **"Toen we bij het huidige bestuur van de moskee waren, sneden zij zelf het onderwerp aan. Ze zeiden: we hebben geen ruzie met de buurt, want dat hoort niet bij ons geloof. En ze hadden al besloten een kleine box te kopen en briefjes bij de buurt te doen om dat te vertellen."**

De bewonersvertegenwoordiger bevestigde dat zij tekenen van beweging zag richting een pragmatische oplossing, maar benadrukte dat herstel van vertrouwen tijd vraagt. Zij noemde als belangrijke voorwaarden: stabilisering van het geluidsniveau, duidelijkheid over frequentie en tijden, en investering in persoonlijk contact tussen buurt en bestuur.

Een koepelorganisatie had in dit proces een adviserende rol gespeeld en de moskee gewezen op het belang van harmonieus samenleven met de omgeving.

8. Aandachtspunten en lessen

Alle drie de gesprekspartijen zijn achteraf van mening dat de situatie minder had kunnen escaleren bij meer proactieve communicatie en een gezamenlijk proces vanaf het begin. De centrale les is daarmee niet zozeer juridisch van aard, de vraag óf een versterkte gebedsoproep mag, maar procesmatig: hoe wordt een verandering ingevoerd, wie neemt daarin welke verantwoordelijkheid, en hoe worden verwachtingen tijdig gemanaged.

De gemeente overweegt of het vastleggen van geluidsnormen via een lokaal kader een stok achter de deur kan bieden voor de toekomst. Daarbij wordt benadrukt dat zulke normen religieneutraal moeten zijn. De betrokkenheid van een koepelorganisatie werd als effectief ervaren en wordt als mogelijk bruikbare route benoemd voor vergelijkbare situaties.

9. Conclusie

Gemeente C laat zien hoe een situatie kan escaleren wanneer verwachtingen uiteenlopen, communicatie ontbreekt en het onderlinge vertrouwen onder druk staat, zelfs wanneer het geluid binnen de juridische normen valt en alle partijen in principe bereid zijn tot oplossingen. Tegelijkertijd illustreert de casus dat de-escalatie mogelijk is, mits partijen bereid zijn stappen te zetten en het gesprek aan te gaan. De lessen uit deze casus liggen primair op het vlak van communicatie, rolverdeling en proactief relatiebeheer.

Bijlage V. Gespreksverslag gemeente D

Gespreksverslag verdiepend gesprek gemeente D

Datum: najaar 2025
Locatie: gemeentehuis, gemeente D
Aanwezigen: gespreksleider en onderzoeker Labyrinth, twee rijksambtenaren (SZW), één gemeenteambtenaar (relatiemanager), één moskeebestuurder

1. Algemeen beeld

In gemeente D doet één van de circa tien aanwezige moskeeën een versterkte gebedsoproep, uitsluitend op vrijdag en incidenteel bij bijzondere gelegenheden zoals de ramadan en het offerfeest. De gebedsoproep is geen prominent thema in het publieke debat en leidt nauwelijks tot meldingen. De situatie wordt door zowel de gemeente als de moskee als stabiel en werkbaar ervaren.

De casus van gemeente D illustreert hoe een combinatie van sterke relaties, proactieve samenwerking en een multiculturele wijkcontext kan bijdragen aan een praktijk die vrijwel zonder formele sturing functioneert.

2. Beleid en afspraken

Er is geen specifiek gemeentelijk beleid voor de versterkte gebedsoproep. De oproep is destijds gestart in afstemming met de gemeente, onder de voorwaarde dat er geen overlast voor de omgeving ontstaat. Hoewel de exacte afspraken niet meer schriftelijk terug te vinden zijn, zijn de uitgangspunten bij beide partijen bekend en gedragen. De gemeente hanteert de algemene geluidsnormen als kader.

3. Meldingen

Het aantal meldingen is in de afgelopen twee jaar zeer beperkt gebleven. De twee ontvangen meldingen betroffen geen structurele klachten: in één geval leek het geluid harder door weersomstandigheden, in het andere geval was abusievelijk twee keer achter elkaar opgeroepen door een bedienfout. Een ambtenaar beschreef de situatie kernachtig:

> **"De klachtenbox is doorgaans leeg."**

Meldingen worden via het klantcontactcentrum geregistreerd en doorgeleid naar de juiste afdeling. Er is geen specifiek toezichtsprotocol voor religieuze geluidsuitingen.

4. Relatie tussen gemeente en moskee

De samenwerking tussen gemeente en moskee wordt door beide partijen als sterk en laagdrempelig omschreven. Er zijn korte lijnen, directe contactmogelijkheden en wederzijds vertrouwen. De gemeente heeft een relatiemanager aangesteld die als verbindende schakel fungeert tussen de gemeente en maatschappelijke organisaties in de stad. De ambtenaar verwoordde het kernprincipe als volgt:

"Zonder relatie geen prestatie."

De samenwerking gaat verder dan de gebedsoproep alleen. Gemeente en moskee maken gebruik van elkaars faciliteiten, werken samen in lokale netwerken gericht op leefbaarheid en sociale cohesie, en trekken gezamenlijk op bij maatschappelijke vraagstukken. De moskee fungeert daarbij als brug tussen bewoners en overheid, met name voor inwoners die moeilijker toegang vinden tot gemeentelijke instanties.

5. Rol van de moskee in de wijk

De moskee vervult een brede maatschappelijke rol in een sterk multiculturele wijk. De achterban bestaat uit bewoners met uiteenlopende nationaliteiten en achtergronden. Communicatie vindt plaats in meerdere talen. De moskee organiseert buurtactiviteiten, verleent sociale ondersteuning en participeert in lokale samenwerkingsverbanden met gemeente, politie en maatschappelijke organisaties.

Deze brede maatschappelijke aanwezigheid draagt bij aan het draagvlak voor de gebedsoproep in de wijk. Sommige bewoners geven juist aan de oproep te waarderen als een vertrouwd en herkenbaar geluid in hun leefomgeving.

6. Succesfactoren

Deelnemers benoemen een aantal factoren die bijdragen aan de stabiele situatie in gemeente D:

- Directe en laagdrempelige communicatie tussen gemeente en moskee zorgt ervoor dat vragen en signalen snel worden opgepakt. Bij verzoeken, ook ongebruikelijke, zoals het gebruik van gemeentelijke ruimtes tijdens de coronapandemie, wordt pragmatisch geschakeld. Een moskeebestuurder illustreerde dit:

"Het is geven en nemen."

- De aanwezigheid van een gemeentelijke relatiemanager als vaste contactpersoon maakt dat er altijd een herkenbaar aanspreekpunt is, zowel voor de moskee als voor bewoners. Dit verlaagt de drempel om contact op te nemen en voorkomt dat signalen blijven liggen.
- De multiculturele samenstelling van de wijk draagt bij aan een klimaat van onderlinge acceptatie. Bewoners zijn gewend aan diversiteit in geluiden, gewoonten en leefstijlen. Religieuze uitingen worden doorgaans als onderdeel van de leefomgeving gezien.
- De opstelling van de lokale overheid — neutraal, toegankelijk en niet-hiërarchisch — wordt door de moskee als bepalend ervaren voor de goede verhoudingen. Een bestuurder merkte op dat dit in andere gemeenten wezenlijk anders kan zijn.

7. Aandachtspunten

Deelnemers benoemen ook kwetsbaarheden. De huidige stabiele situatie is mede gebouwd op persoonlijke relaties en individuele betrokkenheid. Wisselingen in besturen, zowel bij de gemeente als bij de moskee, kunnen die relaties onder druk zetten. Tegelijkertijd wordt gewezen op een positieve ontwikkeling: nieuwe generaties moskeebestuurders zijn veelal hoger opgeleid, spreken vloeiend Nederlands en zijn vertrouwder met de Nederlandse bestuurlijke context, wat de continuïteit ten goede kan komen.

Daarnaast wordt de invloed van het landelijke politieke klimaat benoemd als risicofactor. Polariserende uitspraken op nationaal niveau kunnen lokale verhoudingen raken, ook als de lokale situatie zelf stabiel is. Gemeente D

beschouwt een neutrale en verbindende opstelling van de lokale overheid als een belangrijk tegenwicht daartegen.

8. Conclusie

Gemeente D biedt een voorbeeld van hoe de versterkte gebedsoproep zonder formeel beleid goed kan functioneren, wanneer relaties sterk zijn, communicatie laagdrempelig is en de context gunstig is. De casus onderstreept het belang van investeren in relaties vóórdat zich problemen voordoen. De werkzame factoren zijn niet terug te voeren op regelgeving, maar op vertrouwen, samenwerking en wederzijdse betrokkenheid.

Bijlage VI. Gespreksverslag gemeente E

Gespreksverslag verdiepend gesprek gemeente E

Datum: februari en april 2026
Locatie: gemeentehuis en moskee, gemeente E
Aanwezigen:
Dit verslag is gebaseerd op twee afzonderlijke gesprekken die in gemeente E zijn gevoerd:

1. Een gesprek met twee gemeenteambtenaren en een rijksambtenaar (SZW)
2. Een gesprek met meerdere moskeebestuurders, gevoerd in de moskee

De gesprekken zijn afzonderlijk gevoerd en hieronder thematisch samengevoegd.

1. Algemeen beeld

In gemeente E vindt een versterkte gebedsoproep plaats, voornamelijk op vrijdag voorafgaand aan het middaggebed. Incidenteel wordt de oproep ook gedaan bij bijzondere gelegenheden zoals de ramadan. Beide gesprekspartijen, gemeente en moskee, beschrijven de situatie als stabiel en zonder structurele problemen. De gebedsoproep is geen prominent thema in het lokale debat.

Een van de gemeenteambtenaren is al circa 25 jaar betrokken bij wijken en geloofsgemeenschappen in de stad. Die langdurige betrokkenheid heeft bijgedragen aan wederzijds vertrouwen en laagdrempelig contact. Ook de moskee kent een lange geschiedenis in de wijk: de gebedsoproep vindt er al tientallen jaren plaats, destijds ingevoerd in overleg met de gemeente en de omgeving.

2. Beleid en afspraken

Er is geen specifiek gemeentelijk beleid voor de versterkte gebedsoproep. De gemeente werkt binnen de bestaande juridische kaders. Met de moskee zijn praktische afspraken gemaakt over het geluidsniveau, uitgedrukt in decibel. Enkele jaren geleden bleek bij een melding dat het volume te hoog stond; na overleg is dit aangepast en zijn de normen formeel vastgelegd. Sindsdien zijn er geen meldingen meer geweest over geluidsoverlast.

De moskeebestuurders gaven aan altijd officieel te willen opereren en afspraken met de gemeente te respecteren:

"Als de gemeente zegt dat we hier iets aan moeten doen, dan doen we dat ook. Want dat zijn de regels."

---

3. Meldingen en klachten

Het aantal meldingen over geluidsoverlast is zeer beperkt: de gemeente rapporteerde één tot vijf meldingen in het afgelopen jaar, waarvan een deel betrekking had op parkeeroverlast rondom het vrijdaggebed en niet op de gebedsoproep zelf. De moskee herkent dit beeld en geeft aan zelf nauwelijks directe klachten te ontvangen.

Parkeeroverlast is een terugkerend aandachtspunt, met name op drukke dagen zoals feestdagen. De moskee pakt dit actief aan met verkeersregelaars en afspraken met handhaving en politie. Op reguliere vrijdagen is de overlast beperkt.

Tijdens de coronaperiode deed de moskee tijdelijk dagelijks een gebedsoproep. Dit leidde niet tot klachten — integendeel, na afloop ontvingen de bestuurders reacties van buurtbewoners die de oproep misten:

> **"Mensen stonden bij ons voor de deur: hé, dat was toch leuk, waarom is het nu weer gestopt? Die reacties hebben we heel veel gehad."**

4. Relatie met de omgeving

De relatie tussen de moskee en de omgeving wordt door beide partijen als positief ervaren. De moskee werkt met vaste contactpersonen voor verschillende geledingen: buurtbewoners, gemeente, politie en handhaving. Een contactpersoon vanuit de moskee neemt wekelijks deel aan een buurtoverleg, waar signalen worden gedeeld en besproken. Wat daar wordt besproken, wordt teruggekoppeld aan het moskeebestuur.

De gemeente kenmerkt haar aanpak als relationeel en praktijkgericht: nabij zijn, korte lijnen onderhouden en praktische oplossingen zoeken. Bij de moskee aan de Haagweg is vooraf gecommuniceerd over de gebedsoproep via een brief aan omwonenden; aanvankelijke weerstand nam af nadat het volume werd aangepast.

Een bestuurder van de moskee benadrukte het belang van wederzijdse openheid:

> **"We spelen alles officieel. Als er wat is, dan horen we het. En we komen er altijd uit."**

5. Bredere maatschappelijke context

Klachten in gemeente E gaan vaker over leefbaarheidskwesties (parkeren, verkeersgedrag, rookoverlast bij barbecues) dan over de gebedsoproep zelf. De gemeente benadrukt dat het onderscheid tussen feitelijke overlast en beleving van belang is, en dat politieke aandacht voor het onderwerp soms verder reikt dan de lokale ervaring rechtvaardigt.

De moskee participeert in een lokaal samenwerkingsverband met kerken, andere moskeeën en maatschappelijke organisaties. Bestuurders gaven aan dat zij de gebedsoproep als een vanzelfsprekend onderdeel van hun aanwezigheid in de stad beschouwen, maar tegelijkertijd bewust kiezen voor terughoudendheid om de verhouding met de omgeving niet onder druk te zetten:

> **"Liever zo houden dan geen klachten. Als je straks meer gaat doen en dan klachten binnenkrijgt, dan is het beter om het gewoon zo te houden."**

6. Juridisch kader

In het gesprek met de moskeebestuurders kwamen ook vragen over de juridische positie van de gebedsoproep aan bod. De onderzoekers legden uit dat een algemeen verbod juridisch kwetsbaar is vanwege de grondwettelijke bescherming van godsdienstvrijheid, en dat het advies van de Raad van State in die richting wees. Gemeenten hebben wel ruimte om lokale afspraken te maken over volume, tijdstip en frequentie, mits die afspraken religieneutraal zijn en de gebedsoproep haar functie behoudt. Bestuurders herkenden dit kader en benadrukten dat gelijke behandeling van religieuze uitingen voor hen een belangrijk uitgangspunt is.

7. Aandachtspunten

De gemeente en de onderzoekers benadrukten in het gesprek met de moskee dat koepelorganisaties een rol zouden kunnen spelen in het verspreiden van goede praktijken. Een handreiking voor moskeeën die willen starten met een gebedsoproep, met aandacht voor communicatie met de omgeving, afspraken met de gemeente en verwachtingenmanagement, werd als nuttig gezien. De moskeebestuurders onderschreven dit.

Daarnaast werd gewezen op de kwetsbaarheid van een aanpak die sterk afhankelijk is van individuele relaties. De gemeente erkende dit risico en werkt aan overdracht van kennis en contacten bij wisselingen van personeel.

8. Conclusie

Gemeente E laat zien hoe een versterkte gebedsoproep met een lange geschiedenis in een wijk kan functioneren zonder structurele problemen, wanneer relaties sterk zijn, communicatie laagdrempelig is en beide partijen bereid zijn praktische afspraken te maken en na te komen. De werkzame factoren liggen niet in regelgeving, maar in vertrouwen, wederzijdse betrokkenheid en een gedeelde bereidheid om eventuele signalen snel en constructief op te pakken.

Bijlage VII. Gespreksverslag expertsessie

Verslag expertsessie verkenning versterkte gebedsoproep

1. Doel en opzet

De expertsessie had als doel de bevindingen uit de 0-meting en de verdiepende gesprekken met gemeenten te duiden vanuit juridische en maatschappelijk-bestuurlijke expertise. Deelnemers waren hoogleraren, juristen, bestuurskundigen en antropologen met expertise op het terrein van godsdienstvrijheid, lokaal bestuur en sociale cohesie.

2. Hoofdlijn uit de gemeentelijke praktijk

De kern uit de gemeentelijke gesprekken, dat gemeenten overwegend reactief en casusgericht werken, zonder meld- of vergunningsplicht vooraf, en bij signalen inzetten op overleg in plaats van formalisering, werd door de experts herkend en bevestigd.

Het landelijke beeld op basis van de 0-meting is indicatief: 104 gemeenten namen deel, met een lichte oververtegenwoordiging van niet-stedelijke gemeenten. Het beeld dat een structurele versterkte gebedsoproep in een beperkt aantal gemeenten voorkomt, en dat meldingen doorgaans gaan over geluidsoverlast, bleef in de sessie overeind.

3. Juridisch kader: houvast maar niet als startpunt

Bestaande juridische kaders (de Wet openbare manifestaties, de APV en de Omgevingswet) bieden gemeenten houvast, maar fungeren in de praktijk eerder als achtervang dan als startpunt. Gemeenten zoeken bij meldingen eerst naar een werkbare oplossing via overleg. De juridische norm zegt wat is toegestaan, maar bepaalt niet automatisch hoe een gemeente in een concrete lokale situatie moet handelen.

In de sessie werd ook een principiëler juridisch debat gevoerd. Deskundigen bespraken de vraag of de versterkte gebedsoproep onder de kern van de godsdienstvrijheid valt, of eerder onder een regime voor geluid en hinder. Daarbij werd gewezen op juridische lijnen waarbij "excessieve hinder" buiten de grondwettelijke bescherming kan vallen en via reguliere APV-regulering kan worden aangepakt. Dit debat is nog niet uitgekristalliseerd.

4. Wat werkt in de praktijk

Relationele instrumenten blijken in de praktijk effectiever dan formele. Gemeenten met een duidelijke relatiemanager of vaste contactpersoon kunnen sneller schakelen. Een ambtenaar vatte dit tijdens de sessie kernachtig samen:

"Geluidsmeting is ons laatste redmiddel."

De gedachte daarachter: als eerst naar harde instrumenten wordt gegrepen, verslechtert de verhouding tussen gemeente, moskee en buurt, ook wanneer het geluid uiteindelijk binnen de normen blijkt te vallen.

Wat in de praktijk goed werkt: korte lijnen, directe communicatie, snel reageren en afspraken maken in plaats van juridiseren. Een illustratief voorbeeld: in één gemeente werd een klacht doorgestuurd naar een ambtenaar die de juridische kaders in begrijpelijke taal uitlegde, waarna de melder in direct contact werd gebracht met de moskeebestuurder. Dit soort aanpak werd consequent als de-escalerend benoemd.

Ook technische aanpassingen bleken effectief: het verlagen van het volume, het bijstellen van versterkers, of het trainen van degene die de oproep doet op microfoongebruik en intonatie.

5. Juridische toelaatbaarheid en ervaren overlast vallen niet altijd samen

Een terugkerend inzicht in de sessie was dat de juridische toelaatbaarheid van een gebedsoproep en de ervaren overlast niet automatisch samenvallen. Een concreet voorbeeld: in één gemeente toonden metingen aan dat het geluid binnen de normen bleef, maar de beleving in de buurt bleef desondanks negatief. Dit onderstreept dat een juridisch antwoord op zichzelf onvoldoende is om maatschappelijke spanning te adresseren.

Daarnaast werd benadrukt dat de context per wijk sterk verschilt. Een moskee in een industriële omgeving roept andere reacties op dan een moskee in een dichtbebouwde woonwijk, ook bij hetzelfde geluidsniveau.

6. Communicatie en rolverdeling

Een van de scherpste vraagstukken in de sessie betrof de rolverdeling in de communicatie richting omwonenden: wie is primair aan zet? Gemeenten, moskeeën en bewoners blijken daar niet altijd hetzelfde beeld bij te hebben. Moskeeën sturen soms zelf een brief door de wijk; in andere gevallen verwachten omwonenden dat de gemeente een actievere rol neemt. Die onduidelijkheid over rolverdeling werd als een van de voornaamste praktische knelpunten benoemd.

Ook handelingsverlegenheid bij ambtenaren kwam aan bod. Bij meldingen weten ambtenaren soms niet precies wat van hen wordt verwacht. In de sessie werd dit vergeleken met de aanpak bij kerkklokken: dezelfde juridische lijn ligt voor de hand, maar de gevoeligheden kunnen anders liggen. Het gevolg is dat gemeenten vooral zoeken naar manieren om het gesprek gaande te houden, in plaats van te escaleren via formele procedures.

7. Polarisatie en bestuurlijke terughoudendheid

Gemeenten houden nadrukkelijk rekening met polarisatie. Meerdere deelnemers gaven aan dat alleen al het onderwerp aandacht geven een drempel is, zeker wanneer de situatie lokaal rustig is. De boodschap vanuit de praktijk was helder: laat gemeenten hun werk doen en maak van de versterkte gebedsoproep geen extra conflictbron.

Politieke en media-aandacht werd gezien als een factor die spanningen kan versterken, ook wanneer de lokale situatie zelf stabiel is. Opvallend was dat sommige gemeenten al zorgen invulden voor situaties die zich nog niet hadden voorgedaan, anticiperend op mogelijke toekomstige polarisatie.

8. Boodschap of geluid: een principiële discussie

Een inhoudelijk deel van de sessie ging over de vraag of de gebedsoproep primair een boodschap is of primair een geluid. Sommige deelnemers betoogden dat een kerkklok uitsluitend geluid produceert, terwijl de gebedsoproep een inhoudelijke oproep bevat. Anderen vonden dit onderscheid oneigenlijk: kerkklokken hebben evenzeer een religieuze betekenis en functie. Uiteindelijk raakte de discussie aan een kernvraag: moet regulering zich richten op de vorm en het geluidsniveau, of ook op de religieuze inhoud van een uiting? De sessie leverde daarop geen eenduidig antwoord, maar maakte wel duidelijk dat dit een principieel debat is dat van invloed is op hoe juridische kaders worden geïnterpreteerd.

9. Rol van koepelorganisaties

Koepelorganisaties komen naar voren als een mogelijke schakel voor afstemming, maar sturen de lokale praktijk niet centraal aan. In enkele gemeenten heeft een koepelorganisatie bijgedragen aan het tot stand brengen van dialoog of heeft een moskee ondersteund bij het zoeken naar een oplossing. Tegelijkertijd kunnen moskeebesturen binnen dezelfde koepel verschillend denken over frequentie en volume. De koepel kan helpen bij uitwisseling en duiding, maar de lokale invulling blijft bepalend.

10. Wat niet gebeurt: de waarde van rust

Een opvallende observatie was dat veel gemeenten juist aangaven geen behoefte te hebben aan extra landelijke regels of ondersteuning, omdat zij geen structurele vraagstukken ervaren. Dat betekent niet dat er niets speelt, maar wel dat de versterkte gebedsoproep in veel gemeenten nauwelijks een probleem is. Die rust verdient erkenning naast de gevallen waarin het wel schuurt.

11. Handelingsperspectieven

Uit de expertsessie kwamen geen pleidooien voor verdere juridisering. Gemeenten hebben niet primair behoefte aan meer juridische scherpte, maar aan duidelijkheid, goede duiding en ruimte voor een relationele aanpak. In de praktijk werkt het beter om snel in gesprek te gaan, helder uit te leggen wat juridisch wel en niet kan, en waar nodig technische of organisatorische aanpassingen te maken. Formele handhaving blijft een achtervang, geen startpunt.

Daarbij is het debat niet alleen juridisch, maar ook maatschappelijk. De associatie van de gebedsoproep met bredere maatschappelijke spanningen of politieke lading speelt mee in hoe meldingen worden gedaan en hoe gemeenten reageren. De sessie eindigde daarom niet met één aanbeveling, maar met een bredere les: rust, relatiebeheer, heldere communicatie en een genuanceerde juridische duiding zijn in de praktijk belangrijker dan aanvullende regelgeving.

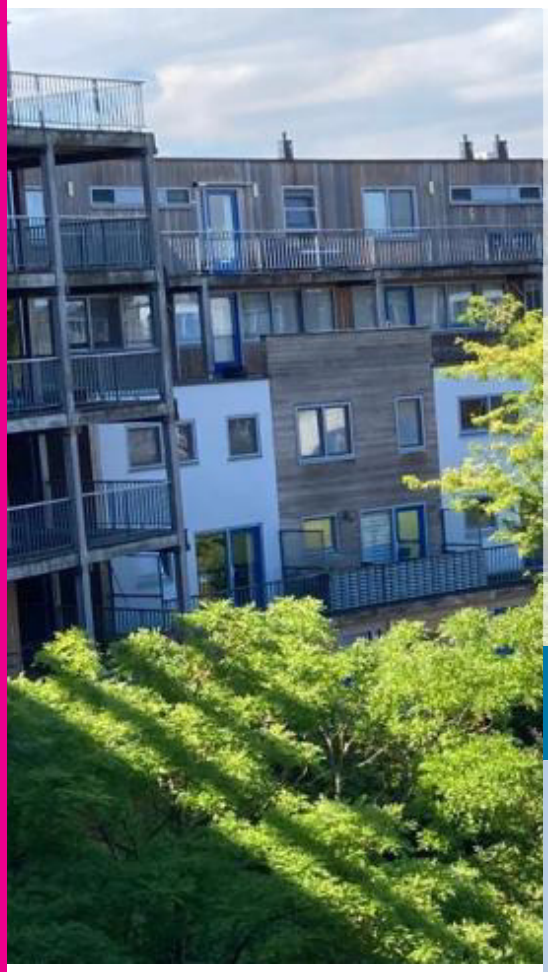
12. Conclusie

De expertsessie bevestigde het beeld uit de gemeentegesprekken: versterkte gebedsoproepen leiden in Nederland slechts in een beperkt aantal gemeenten tot structurele spanningen. Waar het schuurt, draait het vrijwel altijd om meer dan alleen geluid, om verwachtingen, communicatie, politieke gevoeligheid, wijkcontext en de vraag wie in het proces de regie neemt. Juist daarom werken relationele instrumenten, korte lijnen en zorgvuldig taalgebruik in de praktijk doorgaans beter dan juridische formalisering alleen.

Bijlage VIII. Deskresearch

Wet- en regelgeving rond versterkte gebedsoproepen in Europa

April 2026, Utrecht

labyrinth onderzoek & advies

rinth onderzoek & advies

Dit onderzoek werd uitgevoerd in opdracht van

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Ministerie van Sociale Zaken
Werkgelegenheid

©2026 Labyrinth Onderzoek & Advies
Amerikalaan 203
3526 VD Utrecht

T: +31 (0)30 262 71 91
E: info@labyrinthonderzoek.nl
W: www.labyrinthonderzoek.nl

Alle rechten voorbehouden
Niets uit deze uitgave mag - door iemand anders dan de opdrachtgever - worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

Inhoudsopgave

1 Inleiding **70**

1.1. Aanleiding en doel 70

2 Bevindingen **71**

2.1. Algemene bevindingen 71

2.2. Nederland 71

2.3. Duitsland 71

2.4. Verenigd Koninkrijk 72

2.5. Zweden 72

2.6. Denemarken 72

2.7. België 73

2.8. Frankrijk 73

2.9. Oostenrijk 73

2.10. Noorwegen 73

3 Voorlopige conclusie **74**

4 Bronnen **75**

1 Inleiding

1 Aanleiding en doel

Deze deskresearch vormt een onderdeel van een bredere verkenning naar versterkte gebedsoproepen in Nederland. Dit verkenningstraject heeft tot doel om meer inzicht te verkrijgen in de praktijk, de toepassing van bestaande kaders en de ervaringen van betrokken partijen.

Het traject bestaat uit meerdere samenhangende onderdelen. Naast deze deskresearch omvat het onder meer een landelijke 0-meting onder gemeenten, verdiepende gesprekken in geselecteerde gemeenten en bijeenkomsten met experts en koepelorganisaties van moskeeën. De 0-meting brengt systematisch in kaart hoe gemeenten omgaan met religieuze geluidsuitingen en welke ervaringen, signalen en uitvoeringspraktijken daarbij een rol spelen. De verdiepende gesprekken en bijeenkomsten zijn gericht op verdere duiding en contextualisering van deze bevindingen.

Deze deskresearch richt zich specifiek op de vraag hoe andere Europese landen omgaan met versterkte oproepen tot gebed, en in hoeverre daarbij sprake is van specifieke wet- en regelgeving of toepassing van algemene, religieneutrale kaders. Daarmee beoogt deze analyse een vergelijkend perspectief te bieden dat kan bijdragen aan de duiding van de Nederlandse situatie.

In deze deskresearch is een selectie gemaakt van Europese landen op basis van beschikbaarheid van informatie, variatie in nationale context en de aanwezigheid van concrete casuïstiek. Het betreft geen uitputtend overzicht, maar een illustratieve selectie.

Daarbij moet worden opgemerkt dat het beschikbare onderzoek naar dit onderwerp beperkt is. Er bestaat weinig systematische academische literatuur over versterkte gebedsoproepen in Europa, waardoor het beschikbare beeld grotendeels is gebaseerd op casuïstiek, beleidsdocumenten en openbare bronnen.

8. Bevindingen

1 Algemene bevindingen

Een eerste vergelijking wijst erop dat Europese landen versterkte oproepen tot gebed doorgaans niet onderbrengen in specifieke nationale wetgeving. In plaats daarvan worden dergelijke uitingen veelal benaderd binnen algemene kaders, zoals regels rond geluid, openbare orde, vergunningverlening en ruimtelijke ordening, die vaak op lokaal niveau worden toegepast.

Deze benadering sluit aan bij het juridische kader van de vrijheid van godsdienst, zoals onder meer neergelegd in artikel 9 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM). Uit de jurisprudentie van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens volgt dat beperkingen op religieuze uitingen mogelijk zijn, mits deze zijn voorzien bij wet, een legitiem doel dienen en proportioneel zijn. Daarbij moet een redelijke balans ('fair balance') worden gevonden tussen de vrijheid van godsdienst en de rechten van anderen (Myjer, 2024).

Tegelijkertijd laat deze jurisprudentie zien dat staten een zekere beoordelingsruimte ('margin of appreciation') hebben om deze afweging vorm te geven, afhankelijk van de nationale context. Dit verklaart mede waarom er in Europa geen uniform model bestaat.

8.2 Nederland

In Nederland bestaat geen specifiek nationaal wettelijk kader voor versterkte oproepen tot gebed. De omgang hiermee vindt plaats binnen bestaande algemene kaders, waaronder de Wet openbare manifestaties (Wom), de Algemene Plaatselijke Verordening (APV) en regels rond geluid.

Juridisch wordt onderscheid gemaakt tussen de oproep tot gebed en het gebruik van geluidsversterking. Waar de oproep zelf onder de bescherming van de godsdienstvrijheid valt, wordt het gebruik van geluidsversterking beschouwd als een zogenoemd 'connex recht', dat wel beschermd is maar aan beperkingen kan worden onderworpen (Van Schaik, 2025).

De Afdeling advisering van de Raad van State heeft in 2025 aangegeven dat een algemeen verbod op versterkte gebedsoproepen niet proportioneel is, omdat dit de reële uitoefening van de godsdienstvrijheid te vergaand beperkt en in de praktijk vooral één religie zou raken.

Tegelijkertijd bestaat er ruimte om op lokaal niveau regels te stellen ten aanzien van duur, frequentie en geluidsniveau. Deze benadering maakt het mogelijk om rekening te houden met lokale omstandigheden en belangen.

8.3 Duitsland

In Duitsland bestaat geen specifiek nationaal wettelijk kader voor versterkte oproepen tot gebed. De omgang hiermee vindt plaats binnen algemene kaders van bestuursrecht en geluidsnormering, met name het *Immissionsschutzrecht*.

De casus in Keulen is een van de meest gedocumenteerde voorbeelden. In 2021 startte de stad een proefproject waarbij moskeeën onder voorwaarden een versterkte oproep tot gebed mochten doen (Stadt Köln, 2021; WDR, 2021). Hierbij golden beperkingen ten aanzien van frequentie, duur, tijdstip en geluidsniveau, en vond beoordeling per geval plaats.

Na evaluatie is het project voortgezet. Deze casus lijkt te illustreren dat ook in Duitsland sprake is van een lokaal ingerichte, casusgebonden benadering, zonder uniform nationaal kader.

8.4 Verenigd Koninkrijk

In het Verenigd Koninkrijk bestaat geen specifiek nationaal wettelijk kader voor versterkte oproepen tot gebed. De omgang hiermee vindt plaats binnen algemene kaders van ruimtelijke ordening (*planning law*), milieuwetgeving en openbare orde, waarbij lokale autoriteiten verantwoordelijk zijn voor de beoordeling.

Concrete toepassingen worden op lokaal niveau beoordeeld en kunnen per situatie verschillen. Zo werd in Stockton toestemming verleend voor een wekelijkse versterkte oproep tot gebed, onder voorwaarden met betrekking tot geluidsniveau, duur en tijdstip (BBC, 2021a).

Tegelijkertijd zijn er ook voorbeelden waarin dergelijke verzoeken worden afgewezen. In Peterborough werd een aanvraag voor meerdere dagelijkse oproepen tot gebed via luidsprekers niet toegestaan, onder meer vanwege de verwachte impact op de geluidsomgeving en omwonenden (BBC, 2021b).

Deze voorbeelden illustreren dat de beoordeling in het Verenigd Koninkrijk plaatsvindt op lokaal niveau, waarbij per geval een afweging wordt gemaakt tussen religieuze expressie en de leefomgeving.

8.5 Zweden

In Zweden worden versterkte oproepen tot gebed beoordeeld binnen algemene regels omtrent openbare orde en geluid. De politie en lokale autoriteiten spelen hierbij een rol in de vergunningverlening.

Een bekend voorbeeld is de casus in Fittja, waar in 2013 toestemming werd verleend voor een wekelijkse oproep onder voorwaarden (Sveriges Radio, 2013). Deze voorwaarden hadden betrekking op onder meer duur en geluidsniveau.

Deze casus suggereert dat versterkte oproepen tot gebed worden toegestaan als vorm van religieuze expressie, binnen algemene kaders en onder specifieke voorwaarden.

8.6 Denemarken

In Denemarken bestaat geen specifiek nationaal wettelijk kader voor versterkte oproepen tot gebed. Dergelijke uitingen vallen onder algemene regels rond geluid en openbare orde.

Er is wel maatschappelijke en politieke discussie geweest over mogelijke beperkingen (The Copenhagen Post, 2025), maar dit heeft vooralsnog niet geleid tot specifieke wetgeving.

Op basis van beschikbare informatie lijkt de praktijk beperkt en afhankelijk van lokale omstandigheden.

8.7 België

In België bestaat geen specifiek nationaal wettelijk kader. De omgang met versterkte oproepen tot gebed vindt plaats binnen algemene kaders van geluidsnormering, openbare orde en gemeentelijke regelgeving.

Gemeenten spelen een centrale rol in de beoordeling. Voor zover uit beschikbare informatie blijkt, worden voorwaarden gesteld via bestaande lokale instrumenten, vergelijkbaar met de Nederlandse situatie.

8.8 Frankrijk

In Frankrijk bestaat geen expliciet wettelijk kader dat specifiek ziet op versterkte oproepen tot gebed. De omgang vindt plaats binnen algemene regels rond openbare orde en geluid, in een context van een sterk seculier staatsmodel (*laïcité*).

In de praktijk lijken versterkte oproepen via luidsprekers weinig voor te komen. Dit kan samenhangen met de wijze waarop algemene regels worden toegepast en met bestuurlijke terughoudendheid ten aanzien van religieuze uitingen in de publieke ruimte.

8.9 Oostenrijk

In Oostenrijk bestaat, voor zover uit beschikbare bronnen blijkt, geen specifiek nationaal wettelijk kader voor versterkte oproepen tot gebed. De omgang hiermee vindt plaats binnen algemene regels rond geluid en openbare orde, waarbij lokale autoriteiten bevoegd zijn om voorwaarden te stellen. Concrete casussen zijn beperkt gedocumenteerd.

8.10 Noorwegen

In Noorwegen bestaat, voor zover uit beschikbare bronnen blijkt, eveneens geen specifiek nationaal wettelijk kader. Versterkte oproepen tot gebed worden beoordeeld binnen algemene kaders van geluidsnormen en gemeentelijke vergunningverlening. Incidentele toepassingen lijken plaats te vinden op lokaal niveau en onder voorwaarden.

9. Voorlopige conclusie

Op basis van deze vergelijking lijkt het erop dat Europese landen in de regel niet kiezen voor specifieke nationale wetgeving voor versterkte gebedsoproepen. In plaats daarvan worden deze uitingen gereguleerd binnen algemene, religieneutrale kaders, waarbij de concrete afweging vaak op lokaal niveau plaatsvindt. Deze bevinding is indicatief van aard: zoals in de inleiding aangegeven, is de beschikbare literatuur beperkt en is het beeld grotendeels gebaseerd op casuïstiek en openbare bronnen. Conclusies over de bredere Europese situatie dienen dan ook met de nodige terughoudendheid te worden gelezen.

Dit beeld sluit aan bij het juridische kader van het EVRM en de nationale grondrechten, waarin ruimte bestaat voor regulering, mits deze proportioneel is en de uitoefening van het recht niet feitelijk onmogelijk maakt (Myjer, 2024).

Tegelijkertijd blijkt dat een algemeen verbod juridisch moeilijk houdbaar is, onder meer omdat dit de reële betekenis van het recht aantast en ongelijk kan uitwerken tussen religies (Raad van State, 2025).

Daarbij geldt dat vergelijkbare uitingen, zoals kerkklokken, onder hetzelfde juridische kader vallen, wat onderstreept dat regulering religieneutraal dient te zijn (Van Schaik, 2025).

Ook in de Nederlandse context is het beeld nog in ontwikkeling. Er wordt momenteel gewerkt aan verdere inzicht in de praktijk en mogelijke verbeteringen in regelgeving. De bevindingen uit deze deskresearch dienen te worden gelezen als één van de bouwstenen binnen deze bredere verkenning

10. Bronnen

Nederland

Myjer, B. E. P. (2024). *Wat opmerkingen over het EVRM: over versterkte gebedsoproepen, wekkende kerkklokken en religieus pluralisme*. In J. P. Loof & R. Lawson (Eds.), Diverse mensen en gelijke rechten anno 2024: Essays ter gelegenheid van het emeritaat van prof. Titia Loenen als hoogleraar Mensenrechten en diversiteit (pp. 133-143).

Raad van State (2025). *Advies over beperking versterkte gebedsoproepen*. https://www.raadvanstate.nl/actueel/nieuws/november/advies-beperken-gebedsoproepen/

Van Schaik, M. (2025). De versterkte gebedsoproep. Juridische grenzen en politieke realiteit. *Tijdschrift voor Religie, Recht en Beleid, 16*(1): 3-5.

Duitsland

Stadt Köln (2021). *Mitteilung proefproject gebedsoproepen*. https://www.stadt-koeln.de/politik-und-verwaltung/presse/mitteilungen/23920/index.html

WDR (2021). *Berichtgeving muezzin-oproep Keulen*. https://www1.wdr.de/nachrichten/rheinland/muezzin-koeln-100.html

Verenigd Koninkrijk

BBC (2021a). Stockton mosque allowed to broadcast call to prayer weekly. Gevonden op 18 april 2026: https://www.bbc.com/news/uk-england-tees-63747619

BBC (2021b). Peterborough mosque's call to prayer loudspeakers plan rejected. Gevonden op 18 april 2026: https://www.bbc.com/news/uk-england-cambridgeshire-55817008

Zweden

Sveriges Radio (2013). *Toestemming gebedsoproep Fittja*. https://www.sverigesradio.se/artikel/5502480

Denemarken

The Copenhagen Post (2025). *Minister to examine ban on calls to prayer in public spaces*. https://cphpost.dk/2025-10-20/news/round-up/minister-to-examine-ban-on-calls-to-prayer-in-public-spaces/

Bijlage IX. Reactie koepelorganisatie

Onderwerp: Reactie op verzoek deelname verkenning religieuze geluidsuitingen

Aan: Onderzoeksbureau Labyrinth **T.k.a.:** Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid **Datum:** maart 2026

Geachte onderzoekers, geachte beleidsmakers,

Namens [koepelorganisatie], hebben wij uw verzoek ontvangen om een vragenlijst te verspreiden onder aangesloten moskeebesturen over eventuele problemen rondom de oproep tot gebed vanuit onze moskeeën. Deze verkenning vindt plaats in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. In reactie op uw verzoek maken wij van de gelegenheid gebruik om onze zienswijze op de verkenning en het onderliggende vraagstuk met u te delen. Wij hechten eraan onze input op hoofdlijnen mee te geven, gezien de bredere maatschappelijke en politieke context waarin deze verkenning plaatsvindt.

Grondrechtelijke positie Allereerst benadrukken wij dat de gebedsoproep voor moslims een eeuwenoude religieuze traditie is en een essentieel onderdeel vormt van de islamitische geloofsuitoefening. Het recht van moslims en moskeeën om de oproep tot het gebed te verrichten, is in Nederland beschermd onder de grondwettelijke vrijheid van godsdienst. Dit recht geldt voor iedere burger en elke organisatie, van welke religieuze of levensbeschouwelijke gezindte dan ook, op basis van gelijkheid en neutraliteit. Het is van groot belang dat dit uitgangspunt bij elk initiatief, elke verkenning en elk beleid vanuit de overheid onverminderd wordt gerespecteerd.

Context van de verkenning Het vertrouwen van moslims en moskeeën in de landelijke overheid staat de afgelopen jaren onder druk. Dit is mede het gevolg van optreden vanuit de overheid en politiek dat niet alleen door onze achterban als stigmatiserend is ervaren, maar reeds door verschillende rechters en autoriteiten als onrechtmatig is bestempeld. Herstel van het vertrouwen is in deze periode juist gebaat bij co-creatie en de bescherming van gelijkwaardigheid en bestaanszekerheid. Tegen deze achtergrond betreuren wij dat de overheid genoodzaakt is een verkenning uit te voeren die haar oorsprong vindt in een politiek initiatief dat de godsdienstvrijheid van moslims verder wil inperken. Dit roept de vraag op in hoeverre deze verkenning daadwerkelijk bijdraagt aan maatschappelijke verbetering of gebruikt wordt als voeding voor problematische, polariserende en uiteindelijk ook onrechtmatige politieke doeleinden.

Beeldvorming en feitelijke situatie Wij herkennen ons niet in het problematische beeld dat door bepaalde politieke partijen wordt geschetst van de gebedsoproep. In de praktijk blijkt dat klachten over de gebedsoproep zeer beperkt zijn. En waar klachten zich voordoen, zien wij dat deze vaker worden geuit vanuit de politieke arena of door personen op afstand, gedreven door politieke of ideologische afkeer van de islam, dan dat zij voortkomen uit daadwerkelijke geluidsoverlast ervaren door omwonenden.

In de enkele gevallen dat er lokaal daadwerkelijk vragen of ongemakken spelen, hanteren onze aangesloten moskeeën al jaren een constructieve aanpak op basis van zelfregulering. In goed overleg met buren en gemeenten worden gepaste oplossingen gezocht. Dit constructieve overleg op lokaal niveau functioneert naar behoren en maakt ingrijpen van de landelijke overheid overbodig.

Ten slotte Wij gaan ervan uit dat u deze overwegingen meeneemt in de verkenning en in de rapportage aan uw opdrachtgever. Wij benadrukken dat onze organisatie openstaat voor een constructieve dialoog en samenwerking,

mits deze plaatsvindt op basis van gelijkwaardigheid, wederzijds respect en met erkenning van ook onze grondrechten en vrijheden.

Hoogachtend,

Directie [koepelorganisatie]

Bijlage X. Vragenlijst voor moskeebesturen

Labyrinth Onderzoek & Advies

Labyrinth is een full-service onderzoeks- en adviesbureau dat bestaat uit een uitstekend op elkaar ingespeeld team van specialisten met ruime ervaring op diverse onderzoeksterreinen. Zo is Labyrinth actief binnen verschillende maatschappelijke werkvelden, zoals diversiteit, migratie, integratie, leefbaarheid, sociale veiligheid, wonen, zorg & welzijn, arbeidsmarkt en jeugd. Labyrinth weet hierbij als geen ander iedereen te bereiken, ongeacht taal, achtergrond en sociaaleconomische status. Niet praten óver hen, maar mét hen, is daarbij de visie.